

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Bakalářská práce

2015

Klára Bartošová

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Klára Bartošová

*Vnitřní bariéry integrace sociálně vyloučených romských
rodin a strategie jejich překonávání na příkladu změny kvality
bydlení*

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Ing. Karel Novák

2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně na základě použitých pramenů a literatury uvedených v seznamu literatury.

Datum

Podpis

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu Ing. Karlu Novákovi za odborné vedení bakalářské práce, cenné rady a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování věnoval. Dále pak rodině a přátelům za pomoc při gramatické kontrole práce a podpoře.

Obsah

Úvod	6
I. Teoretická část	9
1. Stručný vhled do problematiky	10
2. Historické aspekty a hodnoty pojící se s problematikou bydlení	12
2.1 Vzájemná solidarita	12
2.2 Romové žili na jedné hromadě	13
2.3 Bůh vás přivedl do našeho domu – návštěvy příbuzných	14
3. Specifické postavení Romů v České společnosti	15
3.1 Vymezení podle antropologického typu	15
3.2 Vymezení romské menšiny jako skupiny sociálně handicapované, která je ohrožena strukturální diskriminací	15
3.3 Vymezení na základě deklarace romské národnosti	16
4. Sociální vyloučení	17
4.1 Sociálně vyloučené lokality	17
4.2 Romové jako sociálně vyloučená skupina	18
4.3 Oblast bytové situace sociálně vyloučených	19
4.4 Sociální vyloučení a chudoba	20
5. Terminologie	21
5.1 Pojem komunita	21
5.2 Integrace	21
5.3 Asimilace	22
5.4 Segregace	23
6. Solidární síť vyloučených jako jeden z aspektů sociálního vyloučení	24
6.1 Různorodé vlivy mají spojitost s charakterem sociálních sítí	24
6.2 Společné vlastnictví	25
6.3 Altruismus	26
6.4 Teorie (ne)trpělivosti	27
7. Bydlení	29
7.1 Obecně k bydlení Romů	29
7.2 Diskriminace Romů v oblasti bydlení	30
8. Platforma pro sociální bydlení	32
8.1 Co je sociální bydlení	32
8.2 Cíle systému sociálního bydlení	33

II. Empirická část	34
9. Metodologie výzkumu	34
9.1 Cíl výzkumu a výzkumný problém	34
9.2 Metodologický rámec výzkumu.....	35
9.3 Získávání kvalitativních dat.....	35
9.4 Popis výzkumného souboru.....	36
9.5 Způsob zpracování dat.....	36
9.5.1 Otevřené kódování.....	37
9.5.2 Axiální kódování	37
10. Interpretace výsledků	39
10.1 Důvody ke změně bydlení.....	39
10.1.1 Očekávání od nového bydlení.....	41
10.1.1 Solidární sítě ve vyloučených lokalitách – klady bydlení mezi Romy	42
10.2 Problémy a bariéry při hledání nového bydlení	44
10.2.1 Postoj rodiny ke stěhování a hledání nového bydlení	46
10.2.2 Problémy a vztahy se současnými sousedy	46
10.3 Současné strategie pro udržení nového bydlení a jejich uvědomělost	49
10.3.1 Spokojenost v novém bydlení.....	52
10.4 Definice domova.....	53
10.5 Změna ve společnosti podle respondentů	54
11. Diskuze.....	56
Závěr	59
Seznam literatury.....	61

Úvod

V současnosti je jedním z nejvíce probíraných témat právě bydlení Romů (a také všeobecně bydlení chudých skupin obyvatelstva), který podává velký prostor pro diskuzi a ke kterému se pojí pojmy jako je sociální vyloučení, sociální integrace, sociálně vyloučené lokality, komunita a další.

Nekvalitní bydlení je obecně zásadním limitem pro úspěšnou sociální integraci a jedním z klíčových faktorů sociálního vyloučení. Současné romské rodiny mají ztížený přístup ke standardnímu bydlení. Obývání nekvalitních bytů často situovaných v rizikovém sousedství dále snižuje kompetence k úspěšnému zvládnutí bydlení ve standardních podmínkách, protože právě život ve vyloučených lokalitách vyžaduje zcela jiné modely chování a klade důraz na jiné dovednosti obyvatel. Klíčovou se potom jeví schopnost zapojení do místních solidárních sítí, které umožňují snadnější přežití rodin s existenčními problémy. Obyvatelé žijící v určité komunitě mají často obavy z opuštění takové solidární sítě a odchodu do jiné lokality, jejíž prostředí je vnímáno jako cizí, nejisté a kde je nutné původní sociální kontakty omezit a vytvářet jiné módy komunikace a soužití s novými sousedy.

Boj se sociálním vyloučením ohrožených skupin, ke kterým Romové bezesporu patří, je v dnešní době jedním ze zásadních úkolů sociálních pracovníků. Komunikace Romů se sociálními pracovníky může ovlivňovat jejich situaci, a to včetně jejich sociálního vyloučení. Zdá se, že Romové sami považují sociální práci za jednu z mála institucí lokality, která řeší jejich problémy a k níž mají důvěru. (Navrátil P. a kol. 2003, str. 190).

Sociální pracovníci se podílí na změnách v politice bydlení, pomáhají členům vyloučených lokalit měnit jejich životy v dané lokalitě, nebo se snahou dostat se z dosavadního nekvalitního bydlení do nového a tím změnit část svého života.

V současnosti existuje několik přístupů a metod sociální práce se sociálně vyloučenými klienty, které se využívají a neustále rozvíjejí, ale ne vždy dostatečně reagují

na všechny aspekty života sociálně vyloučených osob a nedokážou identifikovat všechny bariéry a změny.

Cílem mé práce je popis vnitřních bariér integrace a strategie pro jejich překonání. K tomu poveden popis dílčích tematických oblastí: problémy pojící se ke změně bydlení (problémy během hledání bydlení i současné problémy), očekávání a naplnění očekávání, vztahy se současnými sousedy, postoj rodiny ke změně bydlení i spokojenost v novém bydlení.

Cíl práce je důležitý především pro oblast sociální práce se sociálně znevýhodněnými klienty. Pro uvědomění si některých aspektů života v sociálním vyloučení, které působí jako bariéry změny a popis strategií, které pomáhají romským rodinám vymanit se ze sociálně vyloučeného prostředí a tyto strategie udržovat pro další rozvoj, identifikaci bariér a zlepšování úrovně bydlení sociálně vyloučených skupin a posílení rodin, aby dosáhli lepšího bydlení.

Práce se dělí na teoretickou část, ve které se budu snažit zachytit teoretický rámec pro téma, o kterém práce pojednává a veškeré aspekty pojící se s problematikou bydlení Romů a sociálně vyloučených skupin, ale také specifické postavení Romů, které bude v této práci důležité uvést pro lepší pochopení romské problematiky, uvedu zde tedy i historické aspekty a vysvětlení a objasnění sociálního vyloučení a termínů s ním souvisejících – integrace, asimilace, komunita, segregace a popis solidárních sítí. Dále zmíním informace týkající se bydlení Romů a také základní informace o navrhovaném zákoně o sociálním bydlení, což je koncept související problematikou bydlení sociálně slabých skupin, tedy i s bydlením Romů.

Druhá část práce je empirická, ve které zmíním základní metodologický rámec výzkumu a metody zpracování dat. Vymezím cíl výzkumu a hlavní oblast praktické části, interpretace výsledků výzkumu. Pro naplnění cílů mé práce využiji kvalitativní výzkum. Ten využívá pro sběr dat polostrukturované rozhovory s aktéry změny bydlení, konkrétně šest respondentů (pět romských rodin a jeden jednatel) z Olomouckého kraje. Práce bude založena na principu zakotvené teorie, kdy použiji k analýze dat otevřené a axiální kódování.

Téma práce jsem si vybrala z důvodu mého zájmu o Romskou menšinu, kterou se zabývám již několik let a také proto, že právě bydlení je jedním z nejaktuálnějších témat také v oblasti sociální práce. Romskou problematikou se chci zabývat i v mé budoucí profesní kariéře.

I. Teoretická část

V úvodu bych chtěla poskytnout referenci týkající se tématu mé bakalářské práce v odborném periodiku „Sociální práce/Sociálna práca“. Nejvíce se tématem Romů a také tématem vyloučených lokalit a problematikou bydlení, ze kterého také čerpám, zabývá starší číslo 2/2002 Romové v české společnosti, dále tématem komunit se zabývá číslo 3/2004 Komunitní práce a také 4/2003 Možnosti sociální práce v romských komunitách. Tématem chudoby a sociální práce s osobami ohroženými sociálním vyloučením se zabývá číslo 1/2010 s názvem Sociální práce a boj s chudobou a nejnovější číslo 2/2014 Chudoba rodin s dětmi.

1. Stručný vhled do problematiky

Vládní zpráva z roku 2000 (i přesto, že je staršího data, ale stále aktuální což dokazuje např. platforma pro sociální bydlení, která reaguje na tyto problémy), která je součástí návrhu koncepce integrace romské komunity, popisuje situaci problematického bydlení Romů.

Romové tradičně bydleli hůř, než průměrné české rodiny. Pouze málo Romů mělo vlastní, respektive družstevní byt. Státní byty, které Romové v minulosti dostávali, byly většinou nižší kategorie a často byly lokalizovány ve starších, zanedbaných domech ve středech měst. Typickým znakem bylo i to, že tyto byty byly již brzy po nastěhování prvotními nájemníky přeplněny (buďto důsledkem přirozeného přírůstku nebo přistěhování rodinných příbuzných). Po roce 1989 se řada těchto domů privatizovala a městská centra se stala komerčně atraktivními. Noví majitelé se často snažili Romy vystěhovávat tím, že využívali špatné finanční situace rodin a za „výhodný doplatek“ stěhovali Romy do ještě horších i menších bytů. Proto se v některých městech díky této strategii vytvořila na okrajích měst zanedbaná čtvrť (dnes nazývána vyloučená lokalita) osídlená převážně Romy.

Dále zpráva upozorňuje na fakt, že romské rodiny byly v té době také vystěhovávány z bytů pro neplacení nájemného, které většina romského obyvatelstva nebyla z důvodu nedostatku příjmů schopna platit. To bylo dalším důvodem pro stěhování Romů do výše zmíněných okrajových čtvrtí. Za zmínku stojí také fakt, že uplatňované postupy nejsou vždy v souladu s právním řádem České Republiky. (Navrátil, P. 2002, str. 40)

„ Při práci s lidmi žijícími v kulturní i ekonomické chudobě na okraji společnosti je mnohdy zavádějící vnímat jejich problémy z hlediska obecně platných norem. Životní situace některých rodin je podobná totalitním uzavřeným systémům vztahů a závislostí, ze kterých je cesta ven bez cizí pomoci nemožná. V uměle vytvořených komunitách „neplatičů nájemného“ nevystačíme s obecným tvrzením, že nájem se má platit. Nebudeme-li se ptát

po konkrétní situaci každé rodiny, nemůžeme najít vhodnou intervenci, která povede ke zlepšení stavu.“ (Moravec, Š., Černý, J., Novák, K. A. 2002, str. 8 – 11)

V mnoha částech České Republiky vznikají v posledních letech území ohrožená nebo již postižená sociálním vyloučením. Jsou obydlená rodinami s nízkými příjmy, dlouhodobě nezaměstnanými, lidmi závislými na sociálních dávkách. Většina obyvatel těchto čtvrtí, ulic a bloků je romského původu, a ke všem jejich dosavadním problémům se tak přidává tíže nálepky „cikána“, jak si ho utvořila majoritní společnost. Je zcela běžné, že vznikají osídlení s různým sociálním statutem a není nic zvláštního na tom, že v nějaké části města žijí lidé s nižšími příjmy, než jaké má zbytek obyvatelstva. Komunity sociálně vyloučených jsou ale odlišné od chudých čtvrtí. Jejich vznik bývá výsledkem svérázné politiky místních samospráv. Příkladem může být situace, kdy nájemník neplatí z nějakého důvodu nájemné či služby a město nepovažuje tuto situaci za sociální problém, nepomýšlí na to, že neplacení může mít svůj důvod, který by mohl být určitým způsobem odstraněn, nebo by ho bylo možné alespoň zmírnit a město by tak získalo své peníze, což je jeho přirozený zájem. Nájemník se dále zadlužuje a v dalším průběhu je vypovězen z bytu a přestěhován do bytu nižší úrovně nebo příslovečného „holobytu“¹. Tito neplatiči jsou tedy sestěhováni na jedno území, do kterého jsou dále vstěhováváni lidé, kteří nemají kam jít a z této lokality tak vzniká lokalita sociálně vyloučená.

Autoři dále tvrdí, že život v těchto čtvrtích je skličující a pro samotné obyvatele bezvýchodný. Lidé tu žijí ve stavu celkové strnulosti, nejsou ochotní cokoliv udělat nebo změnit. Volí krátkodobé životní strategie, cílené jen na uspokojení základních potřeb. (Moravec, Š., Černý, J., Novák, K. A. 2002, str. 8 – 11)

¹ „

Holobyty“ – jedná se o nízkostandardní byt o jedné místnosti, který je zřízený za účelem vystěhování, resp. přestěhování „neplatičů nájemného“ a tzv. „nepřizpůsobivých osob“, které jsou upravené tak, aby se v nich nedalo nic zničit nebo ukrást. Zřizování „holobytů“ lze datovat do poloviny 90. let, prvním případem zřizování „holobytů“ byla výstavba v Přerově v roce 1994. (Baršová, A. 2001, str. 49)

2. Historické aspekty a hodnoty pojící se s problematikou bydlení

Hodnoty, tradice a kultura nejsou stěžejní pro tuto práci, přesto zde uvedu základní hodnoty, které byly v minulosti pro Romy velmi důležité a i přesto, že romská kultura a s ní spojené aspekty se v dnešní době vytrácí, některé z nich (nebo alespoň prvky), se stále dodržují, i když si to v mnoha situacích Romové sami neuvědomují, nebo o nich již neví.

Nejčastější hodnoty, které jsou uvedeny v memorátech romských pamětníků jsou: čest, slušnost, uctivost, pohostinnost, vzájemná solidarita, štědrost, schopnost odpouštět, schopnost „mít čisté srdce“ – být spokojený, umění se bavit, žertovat, zpívat, vyprávět pohádky. Všechny tyto hodnoty fungovaly ve vztahu zpětné vazby se sociálním bytím Romů stručně charakterizovaným větou: *Samas amare, o gadže pes andre amende na thovenas*. (Byli jsme „svoji“, žili jsme sami pro sebe, gádžové se mezi nás nepletli.) Romové v minulosti sice žili v sousedství slovenských sedláků, ale mezi „bielými“ a „čiernými“ stála statusová hradba. Ovšem zbytek všeho, čeho je zapotřebí pro život jak biologický, tak sociální, kulturní a duchovní, zajišťovalo romské společenství – tedy romská komunita, jejíž příslušníky spojovalo každodenní soužití a jeho každodenní potřeby, starosti i radosti. A to byla komunita sídlištní – cikánská osada, která byla vždy sociálně vyloučenou skupinou a vytvářela si vlastní mechanismy přežití. (Hubschmannová, M. 1999, str. 29 – 30)

2.1 Vzájemná solidarita

Osada přesahovala hranice příbuzenské komunity, tyto fungovaly obvykle lépe po všech stránkách než „ghettoidní tábory“ (ve kterých jistě také existovala určitá struktura), obdoba jakýchsi slamů u velkých měst, kam se stěhovali ti, co se nemohli uplatnit s tradičním řemeslem, v naději, že ve městě snáze najdou práci. Sociální rozdílnost v osadě nebyla velká. Různé mechanismy, založené na rovnoprávnosti zabraňovaly tomu, aby se někdo příliš sociálně vyčlenil. Výrazný sociální posun znamenal přestup do jiné „kasty“ – a oslabení skupiny. Osadu oddělovala od vesnic nejen statusová bariéra, ale i územní vzdálenost.

Hodnota solidarity se projevovala na prvním místě jako štědrost, podílení se o jídlo, ale obyvatelé osady se nedělili jen o jídlo, dělilo se např. o sirky, často kolovala „společná“ sekera nebo vzácnější kus nádobí. V mnoha osadách chyběly v základním vybavení židle, sedělo se na lavicích, na posteli, na zemi. Hosta však bylo třeba uctít židli.

Solidarita se dále projevovala v závazné solidaritě proti cizí „gádžovské“ moci – *Rom Romeha – gadžo gadžeha* (Rom s Romem, gádžo s gádžem). (Hubschmannová, M. 1999, str. 30 – 35)

2.2 Romové žili na jedné hromadě

O Roma dživenas pre jekh kopa...

Romské rodiny, i když byly mnohačetné, se tísnily v omezeném prostoru osady. Právě proto, že Romové žili v úzkém, osobním i fyzickém každodenním kontaktu, (řídili se „jedním srdcem“, „jedním rozumem“), vytvářely se jakési vnitřní komunikační vzorce.

Romská rodina, příbuzenstvo je příbuzenská pospolitost v rozsahu tří až pěti generací se všemi přivdanými a přiženěnými. Rodina byla základní komunitní jednotkou, s níž se identifikoval každý jednotlivec. V tomto prostředí, které často představovalo celou komunitu (osadu), se tradovaly kulturní příkazy a normy umožňující člověku žít bezkonfliktně mezi ostatními. Rodina byla první kontrolní a sankční instituce. Příbuzenské vztahy byly doslova posvátné a jejich harmonické udržování bylo tou nejvyšší hodnotou. Rodina pečovala o slabé jedince, kteří se nemohli postarat sami o sebe, ať už ze zdravotních, sociálních či jiných důvodů. (Hubschmannová M. 1999, str. 35 – 40)

Je potřeba mít na zřeteli, že sounáležitost s rozšířenou rodinou je pro sociálně vyloučené Romy mnohem podstatnější, než je běžné pro většinovou společnost. Rodina svým členům poskytuje rozsáhlou solidární síť, na kterou je možné se spolehnout v případě nouze. (Budilová L., Hirt T., Moravec Š., Jakoubek M. 2005, str. 39 – 40)

Dalším fenoménem známým mezi Romy je komunikace se zesnulými (*muly*), je-li porušeno pravidlo komunikace s muly, může následovat sankce. Pro neromy je pak nepochopitelné, proč se Romové stěhují, aby se vyhnuli návštěvám mula. (Hubschmannová, M. 1999, str. 40 – 42)

2.3 Bůh vás přivedl do našeho domu – návštěvy příbuzných

O Del tumen and'a andre amaro kher

Při návštěvách probíhá v romské domácnosti jakýsi rituál – hostitel je povinen uctít, tj. vystrojit hostinu. Kdo není schopen uctít příbuzné, je pomluven jako „nuzák, ubožák“.

Tímto stručným nárysem jsem chtěla uvést důvody, které jsou spojené se solidárními sítěmi, které jsou typické pro romské komunity. U Romů není nijak zvláštní, že když někdo z příbuzných nemá kam jít, nechají ho bydlet nějakou dobu u sebe. Typickými znaky romských bytů jsou – klíče ve dveřích 24hodin denně, často otevřené dveře, není zvykem klepat nebo se za každou cenou vyzouvat apod. Tyto strategie jsou většinou společné ve všech skupinách se stejnou kulturou, tedy nejen u Romů, ale také například u většiny chudých. (Hubschmannová, M. 1999, str. 42 – 44)

3. Specifické postavení Romů v České společnosti

Pro tuto práci je důležité vymezit postavení Romů v České Republice nejen proto, že právě o ní pojednává, ale také pro pochopení, proč se zabývá právě romskou menšinou. Je to specifická skupina, tak jako je zde mnoho dalších, ale tato se vymezuje od ostatních nejen svým zvláštním postavením, které se odvíjí od historických, kulturních, jazykových, hodnotových a dalších aspektů, ale také proto, že Romové byli vždy součástí české společnosti. Romské obyvatelstvo je možné vymezit ve třech dimenzích.

3.1 Vymezení podle antropologického typu

Kritéria fyzických charakteristik – většina příslušníků majoritní společnosti spojuje označení „Rom“ s určitými fyzickými či biologickými znaky, jako je barva pleti, vlasů či duhovky. Obecně tedy přetrvává představa, že Romové jsou ti, kdo se od většinové populace liší zejména fyzickým vzhledem. (Budilová L. a kol. 2005, str. 23)

Právě toto vymezení určuje Romy jako objekt sociálního vyloučení, různých forem rasismu a diskriminace a činí z nich „viditelnou“ skupinu a to bohužel často bez ohledu na skutečnou úroveň jejich individuální integrace do společnosti. Tato odlišnost je zjevná – barvou pleti. Tento viditelný znak vede k všeobecné diskriminaci. Do skupiny diskriminujících může patřit i úspěšný romský podnikatel, úředník i romské dítě, které žilo celý život v ústavní péči a k romství nemá žádný vztah, nebo osvojené romské dítě, které vyrůstalo v neromské rodině, zkrátka do této skupiny patří celá romská menšina. (Frištenská H., Haišmann T., Víšek P. 1999, str. 494)

3.2 Vymezení romské menšiny jako skupiny sociálně handicapované, která je ohrožena strukturální diskriminací

To lze vysvětlit ze dvou pohledů. Na straně subjektu jde o různé negativní souvislosti pojící se s romskou menšinou – zkušenosti, tradice a s nimi související nízká sociální úroveň, nízká adaptabilita, nízké vzdělání a pracovní kvalifikace, vyšší

nezaměstnanost, využívání sociálních dávek apod. Z věcného hlediska tyto handicapy vyvolávají sociální odstup a nezájem (často i diskriminaci) ze strany majority. K tomu se přidávají další aspekty jako například negativní zkušenosti s Romy. Jedna tato zkušenost může zapříčinit negativní pověst ostatním Romům, tak jak to bývá se všemi subkulturními skupinami. A významnou roli zde hrají také média, které často podávají falešné informace, jež ale českou populaci velice ovlivňují. (Frištenská, H. a kol. 1999, str. 495)

3.3 Vymezení na základě deklarace romské národnosti

Toto vymezení sice není pro práci příliš důležité, ale uvádím ho zde pro úplnost definování postavení Romů v České společnosti. Toto vymezení tedy znamená, že *„každý občan má právo deklarovat svoji národnost. Národnostní menšiny mají právo na podporu rozvoje své národnosti (ethnicity), její kultury atd.“* (Frištenská, H. a kol. 1999, str. 495)

4. Sociální vyloučení

„V souvislosti s Romskou populací v ČR se v posledních několika letech začalo používat termínu sociální vyloučení. Sociální vyloučení je proces, kterým jsou jednotlivci i celé skupiny osob zbavováni přístupu ke zdrojům, které jsou nezbytné pro zapojení se do sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti jako celku. Jsou odříznuti od institucí a služeb, sociálních sítí a vzdělávacích příležitostí, které svým občanům nabízí stát.“ (Budilová L. a kol. 2005, str. 20)

4.1 Sociálně vyloučené lokality

Sociálně vyloučená lokalita se může skládat jen z několika rodin či lidí, kteří žijí v jednom větším nájemním domě, ale může to být také celá městská čtvrť se stovkami obyvatel. Může být ve středu města, na okraji města, nebo dokonce úplně mimo obec, odloučená od života obce a od pozornosti jejích obyvatel a oddělená např. průmyslovou zónou, polem nebo lesem. Její vznik může být samovolný – tím, že lidé, kteří nemají vzhledem ke svým příjmům možnost bydlet ve standardních bytech, jsou vystěhováni ať už chtěně, nebo nechtěně do malometrážních městských bytů, nebo důsledku politiky obce, která se rozhodne vyčlenit nějakou lokalitu pro „neplatiče nájemného“.

Pro státní správu představují tyto lokality především zdroj problémů – obyvatelé neplatí spořádaně nájem, elektřinu ani vodu. Užívají alternativní nelegální způsoby využití zdrojů energie, lokality jsou často znečištěné na dvorech i uvnitř, v jednom bytě žije většinou mnohačetná domácnost a zbytky zástavby, které nejsou využívány k bydlení, chátrají. Obyvatelé těchto lokalit jsou většinou bez zaměstnání, děti navštěvují zvláštní školy a mají problémy se školní docházkou. Mládež tvoří party, které tráví volný čas neadekvátně – balancují na hranici zákona. V lokalitách se vyskytují sociálně-patologické jevy, jako je prostituce, alkoholismus, užívání drog.

Tyto lokality se však nevztahují pouze na Romy. Jedná se o alternativní systém hodnot, který se vytváří v podmínkách dlouhodobé chudoby, který však není charakteristický pouze pro romské etnikum, ale je společný všem lidem, kteří se ocitli

v podobné situaci – tito lidé se dostávají do „pasti chudoby“, ze které se těžko navracejí do života většinové společnosti, protože jim chybí vzdělání, kvalifikace a sociální a komunikační dovednosti. Reagují na situaci tím, že si vytvářejí zvláštní adaptační vzorce. (Budilová L. a kol. 2005, str. 20 – 21)

4.2 Romové jako sociálně vyloučená skupina

Romové nikdy nebyli považováni za rovnocenné příslušníky české společnosti či právoplatné občany českého státu, ale jejich místo bylo na okraji. Tato teze plyne z historických a etnografických analýz a z celkové historie Romů jako takové. Romská komunita byla a je značně ohrožená rizikem sociálního vyloučení. Během 20. století bylo postavení romské komunity poznačeno třemi událostmi, jejichž důsledky se sebou navzájem souvisely a podnítily se: vyvraždění většiny usedlé (často integrované) populace v koncentračních táborech za druhé světové války, socialistický experiment násilného přestěhování velké části české romské komunity z venkovského prostředí slovenských osad do průmyslových zón, a nakonec tržní transformace, v jejímž důsledku masová část romské populace ztratila zaměstnání. Po přechodu české společnosti na tržní ekonomický systém dochází k většímu rozlišování na základě socioekonomických charakteristik. I když měl stát snahu vytvořit demokratický systém založený na rovnoprávnosti všech občanů, uplatňované přístupy podcenily skutečnost, že většina Romů skrze důsledky jejich postavení v minulosti nemá předpoklady přizpůsobit se ekonomickým a sociálním změnám. Dodnes přetrvává situace, kdy se v celkovém řešení romské otázky nedostatečně rozlišuje váha dvou základních aspektů – národnostního a sociálního, a to i přesto, že do politického diskursu týkajícího se romské komunity vstoupil koncept sociálního vyloučení.

Vyloučení v jedné oblasti života často vede k vylučování v dalších oblastech a vyloučení v jednotlivých oblastech je většinou vzájemně provázáno a vytváří začarovaný kruh, z něhož se jen těžko vystupuje. Je obtížné určit začátek takového kruhu, najít jeho zdroj a začít a s ním „bojovat“. Vyloučení romské komunity představuje široké spektrum problémů sociální i jiné povahy a jsou různě propojeny tak, že opatření namířená pouze na jeden z těchto problémů neřeší situaci komplexně a nevede tak k úplnému řešení. Právě

tato obtížnost určení příčin stavu vyloučení může vést k nevědomí majoritní společnosti a k vytváření negativních stereotypních názorů o romské menšině.

Oblasti života, kterými se sociální vyloučení nejčastěji projevuje:

- omezený přístup na trh práce
- chudoba a nízké příjmy
- nízká míra sociální podpory, vzácné nebo neexistující sociální sítě
- bydlení a život v souvislosti s lokalitou
- vyloučení ze služeb

(Navrátil P. a kol. 2003, str. 56 - 60)

4.3 Oblast bytové situace sociálně vyloučených

Problematika bydlení týkající se Romů se vyznačuje následujícími charakteristikami:

- koncentrace romských obyvatel v nevyhovujícím starém bytovém fondu v majetku státu
- segregační praktiky obcí
- nucené vylučování, stížený přístup k bytům v jiných lokalitách, často z důvodu rasových předsudků nájemců
- vznik ghett, enkláv, vyloučených lokalit
- nelegální obsazování bytů, bydlení bez nájemní smlouvy – nemožnost čerpat sociální dávky spojené s bydlením (příspěvek na bydlení...)
- mezery v právní úpravě sociálních dávek (doplatek na bydlení)
- zneužívání majitelů domů a bytů toho, že velká část romské populace se neorientuje v právních postupech, tendence přistupovat na nabídky, které se jim zdají situačně přínosné, nicméně z dlouhodobějšího pohledu je zcela nevýhodná, a navíc se často pohybuje na mezi nelegálnosti (Navrátil P. a kol. 2003, str. 60 - 70)

4.4 Sociální vyloučení a chudoba

Chudoba se sociálním vyloučením bezpochyby souvisí, jakožto vyloučení ze standardu života a také životních šancí, sociálních, kulturních a jiných oblastí, které jsou většinové společnosti běžně dostupné. Ničí životní šance a je doprovázena demoralizací beznadějí, apatií a bezvýchodností. Na druhou stranu neznamena, že koncept sociální exkluze bezprostředně souvisí s chudobou. Ne všichni chudí musí být vyloučenými, ale ani všichni vyloučení nemusí být chudými. Přechod od chudoby k vyloučení je rychlejší tam, kde je chudoba soustředěna a kde rozkol mezi životními zkušenostmi chudých a těch ostatních nabývá extrémních rozměrů. Výhodou pojmu sociální exkluze oproti konceptu chudoby je jeho komplexnost, tedy to, že zahrnuje nejen chudobu, ale i jevy vyvolané chudobou, vztahuje se na příčiny, zkušenost i konsekvence chudoby. Navíc je koncept sociální exkluze zahrnut v kontextu širších pojetí společnosti a jejich charakterových procesů, jako jsou integrace, participace, solidarita.

Jednou z dnešních forem absolutního vyloučení je bezdomovectví, druhou je existence ghett, vyloučených lokalit a další formy vyloučení.

S tématem chudoby a sociálního vyloučení také souvisí koncept kultury chudoby, který sociální vyloučení vysvětluje jako vznik nové subkultury s deviantními hodnotami a jinými kulturními cíli, jež jsou udržovány socializací vzorců jednání, které jsou příslušné životu v komunitě vyloučených, ale představují maladaptaci z hlediska života v majoritní společnosti. (Mareš P. (nedatováno), str. 289 – 291)

5. Terminologie

V této části uvádím nejdůležitější pojmy, týkající se tématu bakalářské práce a které se v této problematice často používají.

5.1 Pojem komunita

Pro skupinu Romů segregovaných na určitém místě se často používá termín romská komunita, což dává smysl, protože charakteristické znaky komunity jako takové odpovídají popisu romské skupiny lidí, kteří žijí v pospolitosti a na určitém společném území. Tento termín se často používá jak v odborné literatuře, tak i mezi laiky.

Termín komunita je mnohoznačný a má různé významy. Dá se vymezit dvojitým způsobem. Pro tuto práci je důležitý pojem „teritoriální komunita“. Komunita v tomto smyslu označuje lidi, kteří žijí na společném území, přičemž velikost území není rozhodující. Může se jednat o lokalitu vymezenou sousedstvím, obcí, krajem nebo i státem. (Navrátil P. a kol. 2003, str. 131)

Charakteristické znaky komunity:

- je různorodou jednotkou
- má společný základ sdílených hodnot a zájmů
- vyznačuje se vzájemnou péčí, důvěrou
- má rozvinutou vnitřní komunikaci
- utváří si vlastní identitu
- je otevřená do budoucnosti
- pocit solidarity

(Gardner, J. W. 1999)

5.2 Integrace

Pojem integrace je pro tuto práci stěžejní. Integrace je právě to, o co se snaží naše společnost, a to různými způsoby.

Jedním ze způsobů integrace je často bydlení, bohužel v této oblasti stát často selhává a to právě tím, že řídí vnitřní migraci romského obyvatelstva. Pokud se tedy někdo snaží o integraci, měl by se především zeptat, kde začít a zda je to vůbec za momentálních podmínek možné. Je ovšem jisté, že pokud se budou Romové dále segregovat na určité území, které bude obydlené pouze dalšími Romy a tím vznikne další vyloučená lokalita, nebude integrace nikdy možná.

„Integrací rozumíme soužití jednotlivců ze dvou či více skupin s odlišnými kulturními vzorci, pravidly chování, stupnicemi hodnot apod., které umožňuje jednotlivcům náležejícím do jakékoli z těchto skupin ponechat si jejich specifika, a zároveň zaručuje členům všech těchto skupin rovnoprávné postavení (nedochází tedy k diskriminaci členů některé skupiny).“ (Budilová L. a kol. 2005, str. 10)

Obecně znamená integrace dvoustranný proces – na jedné straně dobrovolné vstoupení, na druhé být (i se svými specifiky) přijat. Produktem integrace je potom otevřená multikulturní společnost, vzájemně snášenlivá, tedy nikoliv menšinově nebo většinově orientovaná. (Frištenská, H. a kol. 1999, str. 482)

5.3 Asimilace

„Tzv. přirozená asimilace je proces, při němž jednotlivci, ale i jednotlivé malé skupiny a národy, překonávají svou ekonomickou, sociální, jazykovou a kulturní izolující odlišnost a postupně se sbližují s jinými (většími) etnickými skupinami.“ (Frištenská, H. a kol. 1999, str. 482)

Asimilace je překročením sociálních a kulturních hranic. Je důležité si uvědomit, že opuštění etnického ghetta a poznávání světa za jeho hranicemi, které oddělují minoritní skupinu od dominantní společnosti, je podmíněna uznáním identity subjektů asimilace ze strany přijímající společnosti. V každém případě jde o jistou konstrukci a jistou podobu prezentace identity, jež sleduje uznání této identity relevantním okolím. Je nutné rozlišovat

mezi subjekty asimilace, jež žijí ve stadiu překročení hranice, a subjektů ve stadiu zabydlování se. (Szaló, 2002, str. 193)

Pojem asimilace souvisí s procesem integrace romské minority do majoritního prostředí. Nepřijatelnou je násilná a nedobrovolná asimilace, ať už ji organizuje stát, či nestátní subjekt (Frištenská, H. a kol. 1999, str. 482)

Zde je vhodná otázka týkající se asimilace Romů v České Republice. Je asimilace či integrace, o kterou se stát snaží dobrovolná? Která strana (Romové – stát) se snaží o asimilaci – je tento proces oboustranný? Na tuto otázku samozřejmě není možné odpovědět bez účasti obou stran. V této práci se ale pokouším alespoň o popis případů (respondentů), kteří se snaží o asimilaci sami tím, že se odstěhovali a to dobrovolně mezi majoritu a vymanili se vlastní snahou od ostatních, právě pro ně bude asimilace či integrace o to jednodušší.

5.4 Segregace

„Rezidenční segregace zahrnuje prostorovou koncentraci určitých skupin obyvatelstva. Tento fenomén není nový. Segregace se objevuje ve všech lidských kulturách s určitou minimální mírou společenské diferenciaci.“ (Baršová, A. 2001, str. 5)

Segregace jako výsledný stav může být někdy považován za důsledek diskriminace, aniž by byly zohledněny i jiná fakta, která mohou k segregaci vést. Není však v právním řádu stanoveno, že segregáční jednání lze považovat za diskriminaci (resp. podobné chování, pokud jedince neznevýhodňuje, ale pouze „vyčleňuje“). (Baršová. A. 2001, str. 36)

6. Solidární sítě vyloučených jako jeden z aspektů sociálního vyloučení

Romové se často setkávají s nálepkou „nepřizpůsobiví občané“ – ze strany majority, jakožto skupina, která ne nedokáže (či nechce) přizpůsobit našim zvyklostem a stylu života. Veřejné mínění o Romech je většinou negativní – jejich chování se popisuje jako iracionální, dále také, že si mohou za svou bídu sami, a že nevyužívají možností, kterými disponují. Touto kapitolou bych chtěla popsat důvody jejich rozhodnutí (pro majoritní společnost často nepochopitelných), jako je např. neplacení nájemného, dále mechanismy, které vedou ke vzniku a udržování sociálně vyloučených komunit, a to z ekonomického pohledu.

Většinu Romů lze zařadit do pásma relativní chudoby (uspokojování potřeb na nižší úrovni, než je průměrná úroveň ve společnosti). Některé instituce moderní společnosti buďto neumí anebo nechtějí využívat, naopak některé postupy ale využívat umí. Ovšem z určitých institucí mohou být i vylučováni (vzdělání, bydlení...). Romové se místo těchto postupů uchylují k postupům a institucím tradičních společností, jako je především velká rodinná síť. Tyto alternativní životní strategie jsou v určitých stránkách života užitečné (například ne každý má takovou jistotu a oporu v rodině jako Romové), na druhou stranu, ale brání například rozvoji a zapojení se do struktur naší společnosti jako je vzdělání, legální zaměstnání či standardní bydlení.

„Romové tedy při neefektivních institucích tradiční společnosti zůstávají, protože jsou příliš chudí, a chudí jsou, protože jejich tradiční společnost je v interakci s naší moderní společností.“ (Steiner, J. 2004. str. 218 - 220)

6.1 Různorodé vlivy mají spojitost s charakterem sociálních sítí

Sociální sítě se značně liší v obsahu i formě podle toho, kdo je přijímá a podle vztahu mezi členy, kteří je vytváří. Sítě nemůžou fungovat, pokud jejich členové nesdílejí stejnou kulturu a jazyk a navíc musí souhlasit s dodržováním pravidel skupiny (komunity), a to i když to není v jejich vlastním zájmu. Sítě se samozřejmě liší podle charakteru skupiny, tedy podle pohlaví, věku, geografického umístění, typu domácností a sociální

třídy. Ani tento seznam ale není vyčerpávající, samozřejmě existuje mnoho dalších, které by bylo možné zmínit. Zde je ale důležité uvést faktor sociálně vyloučených. Právě oni se často znova vracejí k vlastním zdrojům, a vytváří si vlastní sociální sítě, jsou více vnímaví k potřebám ostatních, než je přirozené v ostatních rodinách a jiných sítích. Je zde rozdíl mezi přirozeně se vyskytující a záměrně postavené sociální sítě. Rasa a etnicita je další proměnná, která má vliv na to, jak sociální sítě fungují. (Phillipson Ch. 2004, str. 10 – 12)

6.2 Společné vlastnictví

Prvním znakem solidárních sítí je společné vlastnictví. Tedy členové určité komunity do jisté míry společně sdílejí svoje majetky (typickým příkladem u Romů je, že vím-li, že jsem v případě nouze a můj člen rodiny mě ubytuje, je jeho byt tak trochu i mým bytem, a protože solidarita je oboustranná, je můj byt i jeho bytem). Ovšem společné vlastnictví s sebou nese mnohé potíže. Když jde o společný majetek většího počtu lidí, připisují se potom negativní následky plynoucí z tohoto majetku všem těmto lidem. Moderní společnost se na dobrovolné přispívání k obecnému dobru příliš nespolehá a různé společné záležitosti, se financují z nedobrovolných daní.

Dalším problémem chudých romských rodin je neschopnost či nemožnost investovat. Neplacení nájmu je pro ně zahození výhodné investice. Podobně je to se vzděláním. Např. pokud by se vzdělaný člen od rodiny neodpoutal, rozdělil by se automaticky díky silné solidaritě o příjem plynoucí z vyššího vzdělání s celou rodinou. Náklady na vzdělání však nese jedinec sám, opět se tedy jedná o problém společného vlastnictví a nevzdělávání je promarnění výhodné investice. (Problémem ale je i nedůvěra v otevřenou majoritní společnost, kdy zkušenosti s diskriminací mohou vyvolat obavy z odpoutání se od rodiny.).

Společné vlastnictví také demotivuje lidi (dlouhodobě) pracovat. Mzda je rozdělená mezi komplexní rodinu, náklady v podobě vyloženého úsilí nese jednotlivec. To je důvod, proč je výhodnější pracovat málo a spoléhat se na pomoc ostatních členů rodiny. Na toto chování se potom pohlíží negativně, jako na neschopnost pracovat apod., jde však o

racionální reakci na majetkové uspořádání, protože tito lidé by pracovali mnohem více, kdyby nebyli součástí velké solidární sítě.

Další oblastí související s problémem společného vlastnictví je udržování pořádku ve společných prostorách domu. Tedy čistota společných prostor je majetkem všech rodin žijících v domě, pro každého je však pohodlnější pohodit odpad na chodbu, protože neberou v úvahu škodu, kterou působí na ostatních spolubydlících.

Z vnějšku se nevyužití popsaných investičních příležitostí jeví jako iracionální chování, ale tento omyl je založen na představě, že se komplexní rodina rozhoduje jako celek. Ve skutečnosti se však rozhodují individua, kteří jsou chyceni v pasti společného majetku. (Steiner, J. 2004, str. 220 – 221)

6.3 Altruismus

Dalším znakem solidárních sítí je altruismus v rodině. Altruismus neboli láska v rodině je v romské rodině typická, proč ale nevede k optimálním výsledkům? Nejznámější ekonomický model rodiny zformuloval Gary S. Becker. Jeho model popisuje hlavu rodiny jako altruistickou, která kontroluje příjem rodiny, má potěšení z potěšení ostatních a záleží jí na štěstí ostatních členů, používá příjem v její prospěch. Becker dále ukazuje, že rodina bude fungovat efektivně, i kdyby se ostatní členové rádi neměli a byli by sobečtí. Ani sobecký člověk by totiž neudělal nic, co by přineslo zisky jen jemu, avšak zbytek rodiny by ještě více poškodily. V realitě se většinou mají všichni členové rodiny rádi. Model říká, že i kdyby byl např. syn nevděčný a sobecký a otec altruista s plnou peněženkou, tak syn ve svém vlastním zájmu nepoškodí zájem rodiny.

Toto je právě v rozporu s rodinami sociálně vyloučenými, kdy u chudých se často stává, že jeden člen rodiny sobecky poškodí zájmy zbytku rodiny. Mnoho mladých členů sociálně vyloučených rodin žije způsobem patologickým, čímž zhoršuje pověst i ekonomickou situaci svých rodin. Vysvětlení je jednoduché – hlavy těchto rodin mají výrazně prázdnější peněženky, tedy je-li rodina tak chudá, že nemůže příspěvek svému dítěti snížit a dítě pokud je sobecké, potom nebude brát ohledy na zájmy rodiny jako celku, protože se nemusí obávat snížení materiální podpory ze strany rodiny. To znamená, že

altruizmus je mnohem účinnější v bohatých rodinách, než v chudých. Romská rodina je tedy v mnohem větším nebezpečí selhání, i když má třeba stejnou míru altruizmu, protože je častěji chudá. (Steiner, J. 2004, str. 221 – 222)

6.4 Teorie (ne)trpělivosti

Becker dále popisuje problém (ne)trpělivosti, který vede chudé lidi k neefektivnímu chování. Znamená to, že chudí lidé, jsou často netrpěliví a upřednostňují spíše menší výhody před většími, které jsou časově vzdálenější (což souvisí také s teorií institucionálního sdílení tedy „rychlé spotřeby“, jakožto další strategie patřící k rozšířeným solidárním sítím). Z ekonomického pohledu je to zřejmé – čím je člověk trpělivější, tím vyšších příjmů dosáhne, protože bude trpělivě investovat. Na druhou stranu výhody přijdou později. V současné době se ale můžeme zamyslet také nad opakem. Současná ekonomika je skoro vždy založená na zadluženosti a spotřebě, bez dluhů většina lidí nemá co investovat. Je zde také možná snaha chudých vyrovnat se statusově bohatým, ale chudí nemají vhodně prostředky a moc, aby mohli být úspěšní. *„Becker tedy zdůrazňuje nezvyklý příčinný vztah: nejenže netrpělivost způsobuje chudobu, ale navíc chudoba způsobuje netrpělivost.“* Obecně je známo, že Romové žijí přítomností. Podle Beckera to, že chudí neplánují, není způsobeno jejich neschopností se přizpůsobit, ale jejich racionálním očekáváním špatné budoucnosti a racionálním rozhodnutím o této budoucnosti nepřemýšlet. Kdyby však existoval vnější důvod ke změně k lepšímu, trpělivost chudých lidí by se zvýšila.

„O problému společného vlastnictví vědí nejen ekonomové, ale samozřejmě i sociálně vyloučení Romové. Proč tedy zůstávají členy velkých sociálních sítí? Protože jsou tak chudí, že je potřebují.“ (Steiner, J. 2004, str. 222 - 223)

Romové žijí v čím dál složitějším prostředí. Společný život v tradiční slovenské vesnici měl jednodušší pravidla než život dnes, který zahrnuje např. složitou administrativu (jak u sociálních dávek, tak u soudů). V případě bydlení Romové nerozeznají, zda je to vina příbuzných, kteří přijdou s prosbou o nocleh. V žádném případě to nelze poznat podle

toho, kdo platil nájem a kdo ne. Romové si moc dobře všimají, někdy můžou přijít o byt i platiči, a jindy se zase nic nestane totálním neplatičům. Bytovou politiku pak Romové vnímají jako loterii a vystěhování jako neštěstí a ne jako důsledek neplacení nájemného. Naše společnost je tedy příliš složitá na to, aby byli Romové schopni posoudit oprávněnost žádosti svých příbuzných o pomoc. (Steiner, J. 2004, str. 223 – 225)

7. Bydlení

7.1 Obecně k bydlení Romů

„Poznání tradičního způsobu bydlení Romů má velký význam pro pochopení specifického přístupu Romů k bydlení jako součásti jejich životního stylu.“ (Baršová, A. 2001, str. 11)

„Velké romské rodiny již i jen přirozeným provozem domácnosti přetěžují systém domu, ve kterém bydlí. Časté oslavy, setkání příbuzných, hudba, zpěv, tanec, ale i hádky, to vše jsou činnosti jen málo vhodné do činžovních domů a paneláků. Není divu a netřeba hledat rasismus v tom, když sousedé vykonávají nátlak na vystěhování těchto nájemníků, a pokud se mají přistěhovat jiní, snaží se tomu zabránit peticemi.“ Tato skutečnost a mnohé další pak vedou k jasnému závěru: „i na špatném bydlení Romů se vážnou měrou podílí romství. Rodinná solidarita je brzdou získávání a urychlovačem ztrácení bytů, romská nevdělanost je protějškem bezohledného jednání majitelů domů.“ (Jakoubek, M. 2009, str. 84)

Spolužití s Romy je jedním z velmi často probíraných témat v rámci obcí a měst, ale v dnešní době také předmětem zájmu sociálních (neziskových) organizací, politiky a státu. Obce a města jsou bezpochyby hlavní instituce, ve kterých probíhá hledání forem bezkonfliktního soužití romského a neromského obyvatelstva. Právě lidé, kteří se podílí na hledání řešení bytové otázky, musí brát v úvahu odlišnosti mezi Romy žijícími v sociálním vyloučení a většinovým obyvatelstvem.

Pro Romy je typické časté stěhování a toto tvrzení se odvíjí z historických kořenů Romů, pro které bylo charakteristické kočování a usazování se z jedné obce na druhou. Romové necítí své kořeny a nemají zakotvenou svou identitu na jednom místě, tak jako my. (Frištenská H. 2002, str. 49 – 50)

Nesvázanost s místem, ale může být také příčinou nepřijetí Romů ze strany majority jako své plnohodnotné sousedy a občany obce.

Každý občan bez rozdílu má právo na přiměřené bydlení, to ovšem neznamená, že má právo na to, aby mu stát přidělil byt. V naší společnosti dnes vzniká mnoho skupin lidí,

kteří jsou znevýhodněni v přístupu k přiměřenému bydlení. K těmto skupinám lidí se řadí i romská komunita, její znevýhodnění můžeme objasnit několika příčinami. Jde o sociální problém, který vyplývá z nedostatku finančních prostředků většinou z důsledku vysoké nezaměstnanosti a nezaměstnatelnosti, dále závislost na sociálních dávkách, a potom také sociálně patologické chování, které se vyskytuje u části romské komunity, kdy jeden z hlavních problémů může být jen nepřipravenost nebo neschopnost vést samostatný život v oblasti bydlení, což se pojí s odlišnou a specifickou kulturou, kterou jsem popisovala výše. (Pelíšková, V. 2000, str. 15)

7.2 Diskriminace Romů v oblasti bydlení

„Definice pojmu diskriminace obsahuje vylučování a znevýhodňování lidí, patřících k různým skupinám, vymežitelným rasou, barvou pleti, rodovým, národnostním či etnickým původem, náboženským vyznáním, ale i pohlavím, zdravotním stavem či věkem.“ (Frištenská H. 2000, str. 24)

Romové se často setkávají s diskriminací v oblasti bydlení, na trhu s byty, kde sehrává roli barva pleti i jiný antropologický typ člověka. Soukromá zóna každého z nás, tedy obydlí, sehrává důležitou roli v našem životě. A pro většinu lidí proto může být těžké sdílet prostory s někým odlišným, ať už rasově, či jiným etnickým znakem. Je to přece jen něco jiného, než setkávání se s těmito lidmi v práci, ve škole, na ulici apod.

Nejvíce se Romové pravděpodobně setkávají s diskriminací ze strany majitelů bytů a domů. Jinak se bude rasová diskriminace projevovat v chování soukromých majitelů a jinak v jednání vlastníka komunálního. Dále se také mohou potýkat s diskriminací v oblasti služeb spojených s bydlením, například chování různých firem, které zprostředkovávají buďto prodej anebo pronájem. (Frištenská, H. 2000, str. 24 – 26)

Dále se diskriminace týká mechanismů obcí, tedy přidělování obecní bytů a umísťování romského obyvatelstva v tzv. holobytech, do nestandardních bytů, na okraj města apod., aniž by se obec zajímala o požadavky samotných Romů. (Baršová, A. 2001, str. 38)

„Podle zástupců neziskových organizací se v oblasti bydlení Romové potýkají s diskriminací v nesrovnatelně větší míře než v případě zaměstnávání nebo vzdělávání.“
(Lux, M., Mikeszová, M., Sunega, P., 2010, str. 45)

Romové samozřejmě nejsou jediná diskriminovaná skupina lidí na trhu s bydlením. Kromě Romů, kteří jsou nejohroženější skupinou, se jedná také o cizince, ale i vícečetné rodiny, mladé rodiny, neúplné rodiny apod. Přesto jsou na tom Romové výrazně nejhůře a neochota nabídnout bydlení spíše stoupá. (Lux, M. a kol. 2010, str. 45)

8. Platforma pro sociální bydlení

Toto víceméně politické téma není stěžejní pro bakalářskou práci. Proto zde uvedu základní informace o sociálním bydlení, které je v současné době jedním z probíraných témat a souvisí s předmětem této práce a je také důležité se orientovat v této oblasti také v politické sféře, která má největší vliv na bytovou situaci.

Právě bydlení se stalo jedním ze zásadních problémů společnosti, a to z důvodů, jako je nedostatek finančně dostupných nájmu, problémy s ubytovny a zadlužení související s koupí vlastního bydlení. Právě proto se projednává (již přes dva roky) návrh zákona o sociálním bydlení, který v České Republice zcela určitě chybí. Platformu pro sociální bydlení podporují i politické strany. Například ODS se k tomu vyjadřuje následovně: „*Nepodporujeme výstavbu nových sociálních bytů, která může vést ke vzniku nových ghett.*“ Tedy práce se stávajícím bytovým fondem může pozitivně přispět k rozpadání sociálně vyloučených lokalit a zabraňovat vzniku ghett. Další z nástrojů efektivního sociálního bydlení je podíl obcí, jejichž povinnost je poskytovat bydlení pro lidi v sociálně tíživé situaci a tato povinnost by měla být podle Platformy legislativně zakotvená. (denireferendum.cz, 2015)

8.1 Co je sociální bydlení

„Platforma pro sociální bydlení je uskupením nevládních neziskových organizací, odborníků a zástupců veřejnosti věnujících se tématu sociálního bydlení a lidských práv. Reaguje na dlouhodobou absenci systémového a smysluplného přístupu k problematice sociálního bydlení. Platforma zahrnuje především organizace, jež se dlouhodobě zabývají přímou prací s lidmi, kteří přišli o bydlení, hrozí jim jeho ztráta, anebo žijí v bydlení nekvalitním. Na základě této praktické zkušenosti považuje Platforma stávající právní a institucionální rámec pomoci lidem ohroženým bezdomovectvím nebo vyloučením z bydlení za nedostatečný.“ (socialnibydeni.org, 2014)

Jde o bydlení, které:

- řeší selhání trhu s bydlením
- se zaměřuje na lidi, u kterých nelze očekávat, že naleznou přiměřené bydlení na soukromém trhu s bydlením vlastními prostředky
- má jasná pravidla přidělování
- poskytuje bydlení adekvátního a pravidelně ověřovaného standardu,
- je zajišťováno s využitím veřejných dotací
- je poskytováno, na bázi neziskovosti
- je monitorováno veřejnými orgány

(socialnibydeni.org, 2014)

8.2 Cíle systému sociálního bydlení

Hlavním cílem systému sociálního bydlení by podle Platformy pro sociální bydlení mělo být zvýšení dostupnosti bydlení pro domácnosti, které jsou nyní bez domova a v nejistých či nevyhovujících podmínkách. Rodiny s dětmi by neměly nadále žít v nevyhovujících bytových podmínkách, děti by neměly být z bytových důvodů odlučovány od svých rodičů. Systém sociálního bydlení by měl dále snížit počet lidí bez přístřeší, na ubytovnách, v institucích či v sociálně vyloučených lokalitách; měl by snížit počet lidí, kteří vynakládají na bydlení nepřiměřeně vysokou část svých příjmů (např. podstatná část seniorů), měl by také preventivně působit v oblasti bezdomovectví.

(socialnibydeni.org, 2014)

II. Empirická část

9. Metodologie výzkumu

Pro praktickou část mé práce jsem si nejdříve stanovila výzkumný cíl a výzkumný problém a z něj vycházející výzkumné otázky. Zvolila jsem nejvhodnější výzkumnou strategii vzhledem k tématu práce a efektivnosti výsledků a techniku sběru dat. Dále popisuji výzkumný soubor, který byl zřejmý vzhledem k cíli výzkumu, ale uvádím také rizika, která se týkají právě výzkumného souboru, a se kterými je třeba počítat. V poslední části interpretuji získaná data.

9.1 Cíl výzkumu a výzkumný problém

Cílem mé práce je popis vnitřních bariér integrace a strategie pro jejich překonání. K tomu poveden popis dílčích tematických oblastí: problémy pojící se se změnou bydlení (problémy během hledání bydlení i současné problémy), očekávání a naplnění očekávání, vztahy se současnými sousedy, postoj rodiny ke změně bydlení i spokojenost v novém bydlení.

Výzkumný problém jsme definovali tímto způsobem: romské rodiny jsou často nespokojené s životem v sociálně vyloučeném prostředí, ke které se pojí problémy typické pro vyloučené lokality, na druhou stranu zde mají možnost využívat solidární sítě, které jsou v komunitě poměrně silné a opuštění těchto sítí je vnímáno jako rizikové a znamená bariéru pro změnu bydlení.

Výzkumné otázky zní:

- 1) *Z jakých důvodů hledají romské rodiny nové bydlení?*
- 2) *S jakými bariérami, týkajícími se bydlení a stěhování se nejčastěji setkávají?*
- 3) *Jaké jsou současné životní strategie pro udržení stávajícího bydlení a jaká je jejich uvědomělost?*
- 4) *Jak respondenti definují domov?*

9.2 Metodologický rámec výzkumu

Pro výzkum změny kvality bydlení jsem si zvolila kvalitativní výzkum na principu zakotvené teorie, který považuji za nejvhodnější pro získání dat k tématu mé práce. Tento typ výzkumu je vhodný proto, že chceme získat co nejvíce informací o dané problematice, která je značně rozsáhlá a je zde prostor pro zachycení mnoha informací ze strany respondentů, které bychom kvantitativní formou nezachytili a také proto, jak popisuje Strauss a Corbinová (1999), je vhodný pro výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování apod., můj výzkum se zaměřoval na život lidí, jejich chování a strategie.

9.3 Získávání kvalitativních dat

Pro získání dat jsem použila polostrukturované rozhovory s aktéry změny bydlení, které se před nedávnem odstěhovali z více či méně nestandardního bydlení.

„Při polostrukturovaném rozhovoru si vytváříme určité schéma, které je pro tazatele závazné. Toto schéma obvykle specifikuje okruhy otázek, na které se budeme účastníků ptát.“ Pořadí otázek můžeme dle potřeby zaměňovat. Při polostrukturovaném interview je vhodné využívat upřesnění a vysvětlení a upřesňování odpovědí účastníka, znamená to, že si necháváme vysvětlit, jak danou věc myslí, ověřujeme si, zda jsme odpověď správně pochopili, klademe různé doplňující otázky a téma rozpracováváme do hloubky, do jaké je to užitečné vzhledem k cílům a formulovaným výzkumným otázkám. „*U polostrukturovaného interview máme definované tzv. jádro interview tj. minimum témat a otázek, které má tazatel za povinnost probrat.*“ (Miovský, M. 2006, str. 160). Přibližná délka interview by měla být naplánovaná dopředu a měly by být stanoveny základní limity (horní a dolní hranice, kterou by tazatel neměl překračovat). (Miovský, M. 2006, str. 159 – 161)

9.4 Popis výzkumného souboru

Cílovou skupinou respondentů pro mou práci byli aktéři změny bydlení, tedy romské rodiny i jednotlivci, kteří se před nedávnem z vlastní vůle přestěhovali z určitého znevýhodněného prostředí do nového – standardního bydlení, někteří podstoupili určitý „boj“, než sehnali nové bydlení a všichni žijí životem již odlišným od života ve vyloučené lokalitě. Během výzkumu jsem používala metodu záměrného (účelového) výběru respondentů. Miovský (1999) popisuje tuto metodu podle Pattona (1990) jako cílené vyhledávání účastníků podle jejich určitých vlastností či stavu (romské rodiny a migrace do standardního bydlení). Tedy na základě stanoveného kritéria jsem cíleně vyhledávala tyto jedince, kteří dané kritérium splňují a současně souhlasili s rozhovorem a s jeho použitím do této práce.

Výzkumný soubor tvoří šest respondentů romské národnosti (rodiny i jednotlivci) ve věku 23 – cca 45 let, pocházející z Olomouckého kraje (Jeseník, Přerov, Bernartice). Všichni uvedení respondenti mají bohaté zkušenosti se stěhováním a byli ochotni spolupracovat. Vždy jsem jim nejdříve vysvětlila důvod rozhovoru a popsala jsem jim cíl mé práce. Po skončení výzkumu a dokončení této práce respondentům nabídnu, aby do ní nahlédli, jakožto účastníci výzkumu. Rozhovory probíhali v přirozeném prostředí respondentů (v domácnosti), ale také např. v parku.

Chtěla bych v tomto bodě zmínit riziko týkající se výběru výzkumného souboru. Implicitně nese omezení, že nemáme informace od osob, pro něž je vyloučení lokality nepříjemné a chtěli by změnit svou situaci, ale z různých důvodů to neudělají. Tyto důvody, jejich hierarchie a zvažované způsoby řešení nám při takovém výběru respondentů zůstávají skryty a jsou výzvou pro další výzkumné aktivity v této oblasti.

9.5 Způsob zpracování dat

Tento výzkum je založený na principu zakotvené teorie, proto jsem postupovala podle otevřeného a axiálního kódování.

9.5.1 Otevřené kódování

Obecně je otevřené kódování proces rozebírání, prozkoumávání, porovnávání, konceptualizace a kategorizace údajů.

Je to část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů.

Prvním krokem analýzy je konceptualizace údajů – tedy rozbor odstavce a přidělení jména – něčeho, co bude zastávat tento jev – každému samostatnému případu, myšlence nebo události. Vznikají pojmy. Tyto pojmy je třeba seskupit (podobné s podobnými), tento proces nazýváme kategorizace. Jev reprezentovaný určitou kategorií dostane pojmové označení, ale toto označení je již abstraktnější, než jména pojmů, které jsou v této kategorii uskupeny. Tyto kategorie mají určitý pojmový rozsah, pod který dále spadají skupiny pojmů neboli subkategorie. Dalším postupem je pojmenovávání kategorií. Vybrané pojmenování by obvykle mělo co nejvíce logicky souviset s údaji, které zastupuje, mělo by být názorné, aby připomínalo to, nač odkazuje (pojmy by měli být abstraktnější). (Strauss, A., Corbin, J. 1999, str. 42 – 49)

9.5.2 Axiální kódování

I přesto, že jsou otevřené a axiální kódování odlišné analytické postupy, při reálné analýze se neustále pohybujeme mezi oběma typy kódování. Obecně je axiální kódování soubor postupů, pomocí nichž jsou údaje po otevřeném kódování znovu uspořádány novým způsobem, prostřednictvím vytváření spojení mezi kategoriemi. To se činí v duchu kódovacího paradigmatu, které zahrnuje podmiňující vlivy, kontext, strategie jednání a interakce a následky. Axiální kódování údaje vzniklé v procesu otevřeného kódování (kategorie, jejich vlastnosti a umístění na dimenzionálních škálách), novým způsobem skládá dohromady vytvářením spojení mezi kategorií a jejími subkategoriemi. Stále se zde jedná o rozvíjení kategorií, ovšem rozvíjením přesahujícím vlastnosti a dimenze.

Paradigmatický model

V zakotvené teorii spojujeme subkategorie s kategoriemi do souboru vztahů určujícího příčinné podmínky, jev, intervenující podmínky, strategie jednání a interakce a následky. Použití tohoto modelu mi umožní o údajích systematicky přemýšlet a vzájemně je mezi sebou vztahovat složitými způsoby. (Strauss, A., Corbin, J. 1999, str. 42 – 49)

10. Interpretace výsledků

10.1 Důvody ke změně bydlení

Důvodů, které respondenti uváděli, bylo několik, často se týkaly stavu bytu, nevhodné lokality. Uvedli ale i důvody, které klienti sami neovlivní, jako je prodej městských bytů, vstěhování neplatičů do jedné lokality, ale i důvody ve své podstatě rituální povahy. Například tato výpověď je jasnou ukázkou spojitosti Romů se zesnulými *muly*, kterou popisují v teoretické části práce a což je také často důvodem pro odchod z bytu, kde zesnulý žil:

„My jsme se přestěhovali hodněkrát – důvodů bylo hodně – např. když umřel táta, ségra ho všude viděla... pak protože městské byty se prodávaly a my jsme na to neměli, tak jsme si našli někoho jiného, kdo ho chtěl koupit, tak jsme se s nima domluvili a vyměnili jsme se.“ (R1)

Další komentář:

„Protože potřebovali byty pro neplatiče, a já jsem nebyla neplatič.“ (R2)

Další komentář:

„Ale to prostředí je mizerné, už jen to, že je to u vlakového nádraží, v létě si neotevřete okno, protože slyšíte všechny příjezdy, odjezdy a takový ty věci, já jsem tam bydlel osm měsíců a hlavní důvod byl to.“ (R4)

Ale velmi častými důvody ke změně bydlení bylo právě soužití s Romy, které respondentům již nevyhovovalo a tak se rozhodli odejít a bydlet mezi většinovou společností.

„Ale pak jak to tam přicházelo, tak to bylo horší, už to nebylo ono. Většinou se hádali skrz děti, hádali se, děti se bily...“ (R2)

Podle některých výpovědí bylo soužití mezi Romy velmi negativní zkušeností:

„Kvůli rodině, prostě se neuměli chovat, byli tam bitky, pak se to tam zabíjelo, to už bylo extrémní, to bylo moc... Člověk spal, v noci se ti rozletěly dveře, tam chlap s nožem, nebo s kosou prostě...“, dále pokračuje: „Jako vadili mi cigáni hodně, ale já jsem s něma nevycházela, já jsem se hádala s něma furt, ale hledala jsem bydlení aji tak, když jsem tam bydlela, furt jsem volala...“ pokračuje: „Víc jsem vnímala ty hádky, prostě oni se šli za blbost hádat, oni byli kolikrát mezi sebou jak psi, ne že by ses hádala s jednou osobou, ale to už přiběhla celá dědina na tebe, to bylo šílené, ne že by jsme si to řekli do očí, ale celá dědina, protože to je jejich rodina že.“ (R3)

Další respondent uvedl, že se rozhodli postupem času, kdy se bydlení zhoršovalo tím, že se do dané lokality stěhovalo čím dále více romských rodin.:

„Tam, jak jsme se nastěhovali, tam bydlely jen dvě rodiny a postupem času se tam segregovali a rozhodli jsme se z tama odejít.“ (R5)

Další respondentka uvedla i nedostatek soukromí:

„Šlo tam o to, že tam nebyl klid, tam se furt rve, nevím tak všechno.“ a dále pokračuje: „No...svoje soukromí, no když jsme spali v jednom pokoji, se ségrou, s bráchou, to mi taky už vadilo, prostě žádný soukromí, že prostě sis nemohla dělat, co si chtěla ty, jo, třeba když si chtěla jít ven, tak si nemohla, musíš prostě všechno říkat.“ (R6)

10.1.1 Očekávání od nového bydlení

Vzhledem k vzorku respondentů a z výpovědí o negativních zkušenostech, které jsou spojené s bydlením, kde byla větší koncentrace Romů, se jeví jako jedna z podmínek nového bydlení lokalita, kde není velká koncentrace Romů:

„Jestli tam bylo hodně cikánů, tak jsme se tam nechtěli stěhovat, co jsme o té lokalitě věděli – jestli tam bydlí hodně cikánů bordelářů a tak, tak tam jsme nešli, a tam, kde bydlí sami bílí, tak tam jsme šli.“

Dále respondentka uvádí očekávání:

„Hlavně jsme očekávali, že se budou sousedi chovat hezky, a že se nám tam bude líp žít třeba.“ (R1)

Další komentář:

„Nemám problém bydlet mezi romákama, ale vadí mi, když je ta koncentrace veliká.“, dále resp. uvádí očekávání: „Ale očekával jsem to, že nebudu prostě bydlet mezi tolika romákama.“ (R5)

Z další výpovědi je jasné, že několik málo rodin by respondentka tolerovala, ale z negativních zkušeností větší počet rodin vnímá jako určité ohrožení, což je v případě respondentky (R3) pochopitelné (i z dalších jejích výpovědí):

„Já jsem se odstěhovala a řekla jsem si, že když si najdu bydlení, tak jedna dvě rodiny mi nevadí, když vím, že jsou slušní, ale kdyby tam bylo převážně, tak jdu radši pod most, nemám ráda cigány, i když jsem sama Romka, mě vadí.“ (R3)

A také další výpověď například svědčí o tom, že respondentka nechce bydlet mezi Romy a jako důvod uvádí možné návštěvy, které by se nemuseli mezi romskými sousedy cítit dobře:

„Já bych to nevzala...já jsem ráda, že jsem se odstěhovala někde, kde nejsou hodně cigánů a nevím prostě, tak nějak nebydlela bych tam, protože kdybych si někoho chtěla vzít, tak to by ani nešlo, protože by se lekl těch cigánů...jakože hodně cigánů a tak, takže kvůli tomu.“

(R6)

10.1.1 Solidární sítě ve vyloučených lokalitách – klady bydlení mezi Romy

Většina respondentů uvedlo několik kladů i záporů, které pociťovali, když bydleli mezi Romy. Záporny a negativní zkušenosti jsem uvedla výše. Klady se pojí se solidárními sítěmi, které jsem uvedla v kapitole č. 6, kde popisují solidární sítě.

„Jako když jsme třeba potřebovali půjčit kárku, nebo tak, tak jsme šli a zeptali jsme...nebo “potřebujeme pomoci, chlap teď není doma, je v práci, potřebujeme něco zvednout, pomůžeš nám?“ Jo v pohodě.“ (R1)

Další komentář: *„Jo, pomáhali jsme si navzájem... bavili jsme se, komunita, vycházeli lidi...“ (R2)*

Respondentka (R3) popisuje pomoc od rodiny pouze jako dočasnou:

„Je to nezajímalo kde jsem, nebo jestli mám...oni mě třeba nechali přespat jeden, dva nebo tři dny, nebo týden, ale to nešlo pořád, už vznikali ty hádky, vadili jim děti, a tak, a to každému, nikdo nevydrží mít u sebe nikoho...“ dále popisuje: : „Jako oni pomohli, já neříkám že ne, oni nejsou zas tak špatní, oni třeba zjistili - většinou se to týkalo jídla, třeba když někdo neměl, oni šli sami neřekla jsem jim, dej mi něco na vaření a ni jsem s nimi nemusela mluvit, někdo jim to prostě řekl, že nemáš co uvařit a oni k tobě přišli – tady máš - uvař, nebo přišli, chceš půjčit – tady máš peníze, běž něco koupit.“, a dále dodává: „Jo, tak to se jen tak u někoho nenajde.“

Respondentka také popisuje solidární sítě, které vnímá u sebe:

„Najednou matka přiběhla od cigánů a přestěhovala se ke mně a vzala sebou chlapa...já jsem ji neuměla říct, aby šla pryč, já nedokážu říct matce vypadni.“

Další komentář:

„Tak doma mi pomáhali tím, že třeba jsem neměla peníze, tak mi s tím pomohli, jako řekla jsem jim třeba, mamó, půjči mi peníze.“ (R6)

Z výpovědí jasně vyplývá, že respondenti si solidární sítě uvědomují, ale většinou převažovali spíše negativní zkušenosti a převládal u nich pocit toho špatného a následovalo vystěhování. Některé výpovědi svědčí o tom, že vzájemná pomoc a podpora byli spíše vedlejší faktory, ale nebyli tolik silné, aby to respondenty nutilo zůstat bydlet v komunitě. Samozřejmě to opět souvisí s charakterem výzkumného souboru – respondenti, kteří se již delší dobu značně liší od ostatních z komunity, což ostatní obyvatelé vnímají (a nebojí se požádat o pomoc či o radu), na ně samotné potom spadá větší odpovědnost a postupně u nich samotných mizí pocit určité pospolitosti a to právě z důvodu odlišnosti, větší mírou schopnosti a možná dalších faktorů, jako je míra inteligence apod.:

„Ale zas někdy to bylo špatný, pořád zvonili „nemáš cigaretu, nemáš tabák a vyříd' mi toto...“ a hádky někdy a tak...“ a převažují spíše negativa: „Spíš to špatné.“ (R1)

„Jo, ale to není jen o tom, abych tam zůstala jen proto, že mi někdo pomohl - proč? Já jsem jim taky pomohla, ale to není ten důvod, ale tady jde o to, že jsme si lezli na nervy, a já jsem se hádala hlavně s ním (myšleno s druhem), protože on s něma pil, a mohla jsem mu říct cokoli, vyhrožovala jsem, to nepomohlo...“ (R3)

A dalším zajímavým příkladem je i to, že z určitých osobních důvodů by respondentka o pomoc nepoprosila, což zase souvisí s osobností, s výchovou apod. (i když si je respondentka vědoma solidárních sítí, jelikož vyrůstala v typické romské komunitě):

„S čím by mi pomohli jako? Ne tady to, já bych k nim nechodila, aji kdybych neměla co jíst, tak bych nešla, protože já to nedělám, já taková nejsem...bylo by mi to blbě.“ (R6)

Z výpovědi je jasné uvědomělost toho, proč respondentka nechce dále bydlet mezi Romy, avšak bohužel ne každý nad tím takhle přemýšlí, tato uvědomělost plyne z dosavadního způsobu života respondentky (vysoká škola, spořádaný život...):

„Kdybych bydlela mezi cikánama, tak se nevěnuju třeba učení, a tomu co teďka dělám, spíš bych se soustředila na to, co oni dělají, furt bych jenom kecala, pila kávičku a nic nedělala vlastně.“ a dále pokračuje: „Oni by mi neřekli kašli na to, jako jo, řekli by mi pojď kašli na to neuč se, ale spíš bych viděla to, co oni dělají, a žila bych mezi cikánama, tak bych se chovala jako oni, hrála bych takovou roli jako oni a ne jak teď.“(R1)

Nebo také osobní zkušenosti spojené se špatným vlivem ze strany rodiny (komunity):

„Věděla jsem, že jak bude Milan (druh) mezi rodinou, že začne víc pít, a to se taky stalo a už byli hádky.“(R3)

10.2 Problémy a bariéry při hledání nového bydlení

Tři z šesti respondentů se setkali při hledání bydlení s diskriminací ze strany pronajímatele.

„Majitel první nechtěl, věděl, že jsem cigánka a nechtěl, držel se zpátky a pak z ničeho nic mi dal vzkázat, že mě chce poznat a pak se uvidí. Ukázal mi byt, byl ve špatném stavu, ale to mi bylo jedno, a byla jsem ráda.“

Dále popisuje přípravu a snahu najít si nové bydlení:

„Já jsem se třeba ponižovala hodně dlouho, než jsem sehnala byt. Jeden čas už jsem to taky vzdala, ale vždycky, když jsem volala, tak jsem řekla na rovinu, co jsem - romského původu, děti...někteří řeknou, mě to nevadí, ale neřekli to třeba napřímo, já jsem volala i dál, až do Olomouce...“ (R3)

Další respondent, který se setkal s diskriminací:

„Asi tři podnájemci – mi řekli normálně, že ne, jakože jsem cigán, i když jsem dával zálohu, tak to prostě nešlo, já jsem měl štěstí, že kamarád vlastní pár bytů, tak mi jeden pustil.“(R5)

Další komentář:

„Jo, už se mi to stalo, stalo se mi to jednou, já jsem šla a chtěla jsem byt a řekla jsem jim, že jsem na sociálce a tak, a oni, že jako že jsem ještě mladá a že bych chtěla i do většího, tak že mi byt prostě nedají, víš jako, tak to vyznělo...kvůli tomu, že jsem cigánka.“ (R6)

Rozhodování majitelů také ovlivňuje pověst, kterou daná rodina má. Samozřejmě záleží na velikosti města či obce.

„My jsme neměli žádný problémy, vždycky jsme všechno zařídili, nebo tak, žádný,“ a pokračuje: „kvůli tomu, že je platicí, že nedluží, že pravidelně platí všechno a tak (myšleno matka).“ (R1)

Více problémů respondenti nevedli. Důvodem může být například i to, že s hledáním pomáhala nějaká organizace, nebo také výše zmíněná pověst rodiny.

10.2.1 Postoj rodiny ke stěhování a hledání nového bydlení

Z většiny výpovědí se stěhováním souhlasila celá rodina (myšleno nukleární). Samozřejmě tu hraje vliv rodičů na děti a to, že o stěhování rozhodují rodiče.

„Ona většinou řekla (myšleno matka), že našla byt, tak jsme se tam šli podívat, jak vypadá, řekla, že je hezký že je tam a tam, tak jsme řekli, že jo, takže souhlasili jsme s tím všichni.“ (R1)

„Oni o tom věděli, jako řekla jsem jim, oni věděli, že já sháním pořád byt a ptali se sami, sehnala jsi, vyšlo nám to...?“ pokračuje: „oni věděli, věděli, že tam nechci bydlet... já jsem o tom s děčkama mluvila furt, oni věděli, že já tam nebudu.“

Respondentka dále popisuje zkušenost, kdy rodina stěhování odmítla právě z důvodu častého stěhování:

„Akorát jednou mi řekli, že ne, to jsme se nastěhovali do Bílé Vody a přišla tereňáčka, že můžu mít v Javorníku byt v paneláku a oni nechtěli, protože pořád stěhování, jim se nechtělo, pořád jsme se stěhovali, byli šťastní, že už jsme někde, já jsem hrozně nechtěla do Bílé Vody.“

Další komentář:

„Ty byli šťastní, lokalita – rozdíl.“ (R4)

10.2.2 Problémy a vztahy se současnými sousedy

Další problémy uváděli respondenti postoj sousedů k novým „neobvyklým“ sousedům - respondentům, ale většinou spíše ze začátku, zde jde jasně vidět, že respondenti se o udržení bydlení snažili a i přes určité překážky vydrželi tento boj:

„Tak na nás měli řeči, ze začátku...“ (R1)

„Ze začátku, když jsme přišli, tak než nás poznali.“ (R2)

„Pak jsem měl problémy se sousedama, že viděli, že jsem cigán, tak s tím měli problémy, já jsem bydlel v jináčí domě, tak v tom prvním bytě, když jsem bydlel, tak tam protože je to nadstandardní byt, tak se na nás každý díval, ale musím říct, že po nějakých měsících jsem tam měl všechny jako kamarády, tam to bylo skvělý, tam mě měli rádi.“(R5)

Zajímavý je také popis postoje minulých sousedů:

„Já si myslím, že mi trochu záviděli, protože někteří tam bydlí dost dlouho a nemůžou sehnat byt.“ (R3)

Někteří popisují strategie, pomocí kterých si problémy vyřešili. Avšak někteří pociťují problémy se sousedy dodnes.

„Jsme to řešili z očí do očí, máma řvala po celým baráku.“ a pokračuje: „Jo tak, řekla do očí a byl klid.“ (R1)

Další respondent popisuje spíše negativní zkušenost a přetrvávající problémy se sousedy.

„Jsem tam jedinej a jsem tam, dá se říct utlačovanej v tom, že všechno na mě hledají atd..“ pokračuje: „Tak ono je to tak jak jsem to očekával, akorát ti sousedi, jsou prostě zlí, nepřející...“ dále popisuje očekávání, které se nesplnilo:

„Počítal jsem spíš s tím, že si nás ti lidi spíš nebudou radši všímat. My jsme pracující lidi, moje pracuje jako vedoucí na charitě, takže chodíme domů nejdřív v pět hodin, máme jedno dítě, žijeme slušně bez hluku, bez takových věcí a těm lidem vadí nakonec, když nějakou maličkost, že zhlásím trochu televizi a přijde někdo s policajtem před barákem...“

A dále popisuje strategii, kterou řešil danou situaci a je jasně vidět, že respondent si uvědomuje, že po určitém výstupu může v očích sousedů vypadat jako – jak on sám uvádí – „pravý cigán“:

„Naopak musel sem tam vystřelit ze sebe, že sem tam udělal doopravdy cigána, ale toho pravýho, blbýho, že sem musel nadávat, jako správnej cigán a defacto mám konečně klid, že si mě nevšímaj a potají mě pomlouvají.“ (R4)

Respondent (R5) popisuje problémy v předešlém bydlení:

„Dívej se, já si jich nevšímám, pozdravíme se, to je tak všechno. Někteří možná ani ne, ale já je v životě nějak nepotřebuju a druhá věc je ta, říkám, jak jsme tam přišli, byli nepříjemní, třeba aji nadávali normálně, ona brečela (myšleno přítelkyně), volala mi do práce, že ji vynadal sprostě (myšleno sused), tak jsem přijel, zařval jsem na něho z balkonu ať jde dolů, že mu rozbiju hubu, samozřejmě nevyšel ani ven a tak jsem řekl naposledy a od té doby mám klid, jsem si to prostě vyřešil, viděli, že nejsem žádný idiot, žádný blbeček.“

A dále popisuje problémy v současném bydlení:

„Akorát pár susedů, kteří tam jsou, většinou tam bydlí důchodci, nebo starší lidi, takže jsem tam měl pár incidentů, třeba, že si odpoledne pustíš muziku, která není třeba ani nahlas, ale prostě jim to vadí, tak všichni bouchají, není tam nic, co by narušovalo klid nebo tak, tam jim většinou všechno vadí.“ (R5)

Některé výpovědi jasně dokazují, že spolužití je možné, ovšem za předpokladu, že sousedi z většinové společnosti budou alespoň trochu tolerantní a přizpůsobí se obě strany, respondentka (R1) se k tomu vyjadřuje:

„Lidi se musí přizpůsobit tomu, kde bydlí, když třeba bydlí mezi bílýma, tak vytírání chodeb, klid, noční klid...ale v těch vyloučených lokalitách, tam je předpoklad, že na to nejsou moc zvyklí, nebo tak, takže bude ticho, klid, budou se vytírat chodby, nebudou tam krádeže a takový ty věci...“

A dále se vyjadřuje k současným vztahům se sousedy:

„Ale pak si zvykli, oni si zvyknou, oni prostě musí, oni berou nás v tom, že jsme cikáni a že jsme takoví a takoví, že k nám chodí rodina a toto, ale my tam neděláme bordel, my tam udržujeme pořádek, čistotu, umýváme každý den chodbu, krade se, nekradou to cikáni, kradou to bílí, takže oni vidí, že jsme dobrý a že toto k nám patří, že k nám chodí rodina a oni už to přijali, že to nás vystihuje.“ (R1)

Většinou respondenti uváděli, že v současnosti se sousedy již vycházejí. Respondentka (R3) dokonce uvádí, že se s ostatními sousedy domlouvá ohledně nových nájemníků – což souvisí s tím, že své sousedy osobně zná:

„Já se spíš bojím, aby tam nedal nějaký nájemníky, ale on (myšleno majitel bytového domu) nám to řekne a kouká na ty, co tam bydlí, jestli s tím souhlasíme a my nechceme cigány, řekli jsme to přímo.“ a pokračuje: „Ty rodiny co tam bydlí semnou, to taky nechcou. Bavili jsme se mezi sebou a řekli jsme si, že cigány už ne...“

10.3 Současné strategie pro udržení nového bydlení a jejich uvědomělost

Velice zajímavé je, že všichni respondenti si uvědomují, jak se musí chovat pro udržení dobrých vztahů s ostatními nájemníky. Typické pro Romy, jako jsou návštěvy apod., které jsem uvedla v teoretické části, respondenti neomezili, avšak uvědomují si limity tohoto chování.

„Když se něco stalo, věděli jsme, že je to naše vina, tak jsme je seřvali (myšleno návštěvníky), nebo jsme se to snažili dát do kupy, nebo jsme seřvali děcka. Třeba přišla rodina, děcka lítali, tak jsme jim řekli - vypadněte do baráku, tady nebudete lítat.“ A pokračuje: „ale spíš, ať jsou potichu, třeba kolikrát mluvil (myšleno člen rodiny) moc nahlas, tak jsme mu řekli, ticho jsou tady lidi, tak jsme mu to řekli, protože víme.“ (R1)

Další respondentka uvádí současné strategie, které působí striktně, avšak jsou pochopitelné - po několika problémech, které souviseli právě se solidárními sítěmi a díky nimž přišla ne jednou o bydlení:

„Udělám kávu, dobrý odchod. Ted' už bych se nenechala vyrazit aji kdyby nevím co.“

Dále respondentka uvádí také to, že i ostatní členové z rodiny si uvědomují, jak se musí chovat, aby nezpůsobili problémy, a vysvětluje, že si to uvědomili díky podmínkám v azylovém bydlení:

„Máma pochopila to samý, ona už ví ted', protože když k ní někdo přišel, tak je nechávala u sebe, pak zjistila, že nikdo tam nesmí, protože měla azyl a všichni sourozenci byli rádi, řekla - můžeš přijít dáš si kafe, ale nemůžeš zůstat – mám azylové bydlení, tím, že oni věděli, že mám azyl, tak už jsem měla klid, už ke mně nikdo nechodil a tím to je to dobré, a tím se to naučila i máma, dá si kafe, přespí, ale jde domů.“ (R3)

Další respondent popisuje, jak to probíhá, když přijde návštěva:

„U nás to vypadá asi takhle - dejme tomu přijdou k nám čtyři páry po dvou dětech to je osm dospělých a deset dětí s mým děckem, my jsme na to tak zvyklí, že my víme, že je to malej byt, že když tam jsme, tak dá se říct, šeptáme. Děcka pokud křičí, nemůžu si dovolit, zákon to nepovoluje, abych je za to mlátil, a jestli jsou třeba hyperaktivní a kor když je to návštěva, která přijde jednou za uherský rok a neruší noční klid je to normálně odpoledne, to mě může člověk vytočit.“ (R4)

A z další výpovědi je jasná uvědomělost určitého chování, které je nutné v novém bydlení:

„Kdyby se chovali blbě, tak snažíme se vychovávat sebe aji děcka tak, že víme, že jsme v určité lokalitě, ještě jsme si všimli že v našem vchodě bydlí sami staří lidé, my taky chodíme pozdě dom, takže jsme si uvědomili určitý respekt, určitého klidu a my rodina se tak taky chováme. My máme rodiče tělesně postižený, takže my když chodíme na návštěvy, tak máme všechno slušně provedený, takže víme, že tady nejsme v parku a když to trochu uletí a zaklepou na nás, tak sorry trošku jsme se rozeřvali, ale to jsou maximálně takové momenty, ale není to jak u normálních cigánů že jako řvaní a tak, a když přijdou moji známí, tak já nemusím mít obavy, že mi tam budou dělat bordel, oni mají ten rozum na to a když přijde se svým děckem, tak já ho nemusím sledovat, on si ho sleduje sám, u nás je zvykem to, že když já vidím, že je bordel a zařvu na svého syna, tak každý si všimne svého děcka a napomene ho – každej to udělá, nejenom já.“ (R4).

Další výpověď také jasně dokazuje uvědomělost potřebného chování:

„Snažil bych se jim vysvětlit, že třeba je dobré chodit do určité doby, jako třeba že po osmé hodině už to není ono, už to není v pořádku, že bych chtěl mít klid pro sebe, ať přijdou přes den, s tímhle problémem nemám, jim to říct.“

Dále pokračuje:

„Pokud se nepletu, pokud by u mě byli dýl, jak třicet dní, nebo čtrnáct dní, tak by se to mělo nahlásit. Takže pokud by tam byli týden, tak by mi tak akorát mohli políbit zadek (myšleno sousedi), pokud by nedělali bordel, tak nevidím důvod, proč by ta rodina tam nemohla být.“ (R5)

Další výpověď respondentky opět potvrzuje vědomí určitého chování, ale i přes určité rizika spojené s chováním návštěvníků by svou návštěvu nepožádala o odchod:

„Řekla bych jim, ať se ztišíjou, že mě můžou aji vyhodit, že, tak ať jsou ticho, jestli se chtěou bavít, tak ať to, ale nevyhodila bych je ne“ (R6)

Ze všech výpovědí vyplývá uvědomělost strategií potřebných pro udržení bydlení, ale také k určité akceptaci sousedy. Respondenti jsou si vědomi jasně odlišného chování a pravidel, které musí dodržovat. Z některých výpovědí jde vidět, že tyto strategie přenáší také na členy své rodiny, návštěvu apod., naopak z některých plyne také to, že příbuzní a návštěva jsou též obeznámeni s určitými strategiemi, které dodržují při návštěvách. Z výpovědí dále vyplývá, že pokud obeznámeni nejsou, respondenti se snaží o alespoň dočasné používání těchto strategií, ale nikdo z respondentů nevedl, že by svou návštěvu požádal o „odchod“.

Z čehož vyplývá, že určitá potřeba původních solidárních sítí stále v životě respondentů zůstává, byť ne zcela uvědoměle.

10.3.1 Spokojenost v novém bydlení

Jasně převažují pozitivní odpovědi respondentů ohledně nového (současného) bydlení:

„Jo jsme spokojeni.“ (R1)

Respondentka po dlouhém hledání bytu a vynaložené snaze uvádí, co je lepší v novém bydlení:

„Lepší je to, že nemám u sebe nikoho, nikoho ze sourozenců. Vím, že tam bydlí lidi, se kterýma chci bydlet, bez hádek - mám klid.“

A pokračuje:

„Teď je to úplně perfektní, já jsem ráda, že jsem to dostala (myšleno byt) a držím si ho zuby nehty.“

I přes spokojenost uvádí přání, které má – to souvisí s příběhem klientky, která si prožila během stěhování a hledání bytu mnoho negativních zkušeností a také s tím, kde nakonec zůstala (vesnice, která je ve stále stejném okrese nedaleko od veškerých členů rodiny):

„Můj sen byl jít úplně někam pryč, jít někam, kde mě nikdo nezná, ale to se mi asi nesplní, ale já si nestěžuju, jsem ráda, kde jsem, ale úplně velký sen, je jít někam, kde mě nikdo nezná, mám sen, ale vím, že je nesplnitelný. I když se bojím, šla bych.“ (R3)

Respondentka, která prozatím nemá vlastní rodinu a odstěhovala se z domu, ve kterém bydlela společně s celou rodinou:

„Jo jsem, já jsem ráda za to, že jsem sama.“ (R6) a uvádí, že se cítí bezpečně v současném bydlení.

Pouze jeden respondent je nespokojený a to hlavně kvůli vztahům se sousedy:

„Nejsem spokojený“, dále vysvětluje: *„lidi jsou špatní, zlí, sousedi jsou falešní... není to dobrý“* a dodává: *„bezpečně se necítím v té lokalitě.“ (R4)*

10.4 Definice domova

Výpovědi respondentů o tom, co pro ně znamená domov:

„Domov je pro mě místo, kde se cítím dobře, a je to místo, že když jsem pryč, a je mi špatně, tak první místo, kde chci být je domov, kde si můžu dělat, co chci, kde mě nikdo nekontroluje a neříká mi, co mám dělat a co nemám dělat a kde mám rodinu a mám tam všechny svoje věci.“ (R1)

„Pro mě je domov – rodina, manžel, děcka, mám oporu v rodině, mám se o koho opřít, mám kde jít, to je domov.“ (R2)

„Domov...já musím vědět, že když přijdu z práce, že mám doma pohodlí, klid, teplo, nikdo mě nerozčiluje, když chlap nepije, už jsem dlouho neřekla konečně doma, vím, že přijdu z práce a řeknu si konečně doma, že mám pohodlí.“(R3)

„Já cítím domov, kdyby ses mě zeptala třeba před třemi lety, odpověděl bych ti jinak, ale teďka jsem si jistej, že to je to, kde cítím, že mám to svoje pohodlí, to domácí teplo, kde mám uklizeno. Já i kdybych byl sám, nebo s někým, tak prostě, kde mám uklizeno, takovej ten svůj pořádek, kterej se líbí mě, abych se nemusel stydět, když tam někoho vezmu a takhle a takovej ten klid, když prostě přijdeš, lehneš si, máš doma klid, pustíš si třeba jenom muziku, prostě dokážeš vypnout a když máš třeba přítelkyni, nebo dítě, tak bych řekl, že to je takový to rodinný teplo, který prostě, když přijdeš domů máš uklizeno, uvařeno, povykládáš si a tak dále, jdeš spát – jo, přijde návštěva pobavíš se, pokecáš si, jako prostě bez nějakých...“ (R5)

„Tak domov...svůj takovej ten domov...domov jsem měla vždycky u rodičů jo, to ti řeknu pravdu, jo tam seš odmalička, tak vždycky když tam jdu, tak se cítím líp, než tady, protože tam si byla odmalička, tak prostě cítíš, takovýto, že jdeš domů.“ (R6)

10.5 Změna ve společnosti podle respondentů

Je všeobecně známo, že Romové jsou většinou vstěhováváni do jedné lokality, aniž by sami chtěli, nebo aniž by se jich někdo zeptal na jejich názor. Některé rodiny se dokážou osamostatnit a najít si vhodné bydlení mimo lokalitu a mezi majoritou – což je příklad celého mého výzkumného vzorku, některé bohužel ne. Zajímavé jsou názory Romů samotných na romské komunity a to, co by sami změnili:

„Já bych změnila to, aby cikáni bydleli mezi gádžema, aby to bylo promíchaný – jeden cikán mezi deseti gádžema – to bych změnila. Oni by se navzájem učili, oni by si zvykali na bílé a už by nebyli v kupě mezi cikánama, protože když nejsou v té kupě, tak nemáš takovou sílu, takovou odvahu dělat bordel – držíš hubu a krok - to by pomohlo celkově.“ (R1)

„Když je ta lokalita, když je tam hodně Romů, těch našich, když tam jsou, tak to nedělá dobrotu, když se tam bijou, hádají se...“ (R2)

„Do jedné bytovky všechny cigány to je chyba, není dobrý cigáni pohromadě a nikdy ani nebude to dělat dobrotu, stačí jedno slovo. Já jsem s nima nevyrostala, kdybych byla doma a nevyrostala v domově, tak jsem možná taky taková.“ (R3)

„Já jsem toho názoru, že je nejlepší nás rozptýlit...“ (R5)

11. Diskuze

Nyní bych se ráda věnovala diskuzi ohledně mé bakalářské práce. Je zde jistě prostor pro další výzkumy a doplnění, a to určitě proto, že integrace je nikdy nekončící proces a tématem bydlení sociálně vyloučených romských obyvatel se bude Česká Republika zabývat zřejmě ještě nějakou dobu.

Mé výzkumné otázky zní:

- 1) *Z jakých důvodů hledají romské rodiny nové bydlení?*
- 2) *S jakými bariérami, týkajícími se bydlení a stěhování se nejčastěji setkávají?*
- 3) *Jaké jsou současné životní strategie pro udržení stávajícího bydlení a jaká je jejich uvědomělost?*
- 4) *Jak respondenti definují domov?*

Odpovědi na ně ve výzkumu najdeme. Tedy romské rodiny uvedli několik důvodů, které je vedlo k hledání nového bydlení. Byly zde důvody osobní, ale i jiné jako například vystěhování městem, ale i důvody rituální povahy (například zkušenosti s *muly*, o kterých píše Hubschmannová). Z výzkumu ale vyplývá jako hlavní důvod většiny rodin neuspokojivé soužití s romskými sousedy. Vzhledem k vzorku respondentů a z výpovědí o negativních zkušenostech, které jsou spojené s bydlením, kde byla větší koncentrace Romů, se jeví jako jedna z podmínek nového bydlení lokalita, kde není velká koncentrace Romů.

Je zde jasně vidět rozdílnost a posun v historii. V části o historických aspektech jsem uvedla určité hodnoty, kdy některé z nich Romům zůstali dodnes, některé však částečně vymizeli.

Nejvíce vnímám zánik vzájemné solidarity, i přesto, že si většina lidí myslí, že Romové ve společně obydlované lokalitě jsou mezi sebou velice solidární, není to tak vždy úplná pravda, což vnímám také z výsledků výzkumu (v části Solidární sítě ve vyloučených lokalitách, kdy respondenti uváděli určitou solidaritu, která ale nebyla stěžejním faktorem pro to, aby v ní byli spokojeni.). Solidarita Romů v historii byla oproti dnešní situaci značně vyšší.

Problémy při hledání bydlení, které vyplývají z výzkumu, byla nejčastěji diskriminace ze strany pronajímatelů, tím pádem časté odmítání, o čemž pojednává kapitola Diskriminace Romů v oblasti bydlení, kdy autoři uvádějí, že Romové jsou jedna z nejvíce diskriminovaných skupin v oblasti bydlení. S diskriminací se setkali tři z šesti respondentů, což jasně dokazuje tuto teorii. Další problémy, které respondenti uvedli, byly problémy s novými sousedy, ale spíše ze začátku, v době, kdy sousedi neměli možnost poznat respondenty blíže a odsoudili je proto ihned z různých důvodů, které se pojí k Romům, jako skupině ohrožené diskriminací. Z výzkumu dále vyplývá (kategorie Problémy a vztahy se současnými sousedy), že respondenti museli aplikovat určité (ne vždy příjemné strategie), aby si „udělali pořádek“ a měli klid. Pouze jeden respondent uvedl problémy se sousedy dodnes (viz kategorie Spokojenost v novém bydlení (R4)).

Další oblast týkající se strategií pro udržení nového bydlení byla překvapující. Všichni respondenti si uvědomují (někteří také z důvodu negativních životních zkušeností, kdy přišli o bydlení), jak se musí chovat i vůči svým „návštěvníkům“ (příbuzní i přátelé). Respondenti jsou si vědomi jasně odlišného chování a pravidel, které musí dodržovat – noční klid, tlumení hluku při návštěvě, úklid veřejných prostor apod. Ale nikdo z respondentů nevedl, že by svou návštěvu požádal o „odchod“, což bych odkázala na další charakteristický znak Romů, což je pohostinnost a návštěva jako určitý rituál, který popisují v teoretické části (Historické aspekty). Všichni respondenti snadno dosahovali shody s ostatními členy rodiny ve věci změny bydlení a stěhování.

Výsledky výzkumu ovlivnila charakteristika a specifika jednotlivců z výzkumného souboru mnou vybraného, proto je důležité si uvědomit, že výsledky vypovídají pouze o úspěšných strategiích, ale neříkají mnoho o bariérách, životních prioritách apod. u osob, které změnu nerealizovaly. Další omezení potom vyplývá z počtu respondentů, a to, že ne všichni pocházejí z jednoho města. Každé město či vesnice je něčím specifické a prošlo si odlišnými problémy a problematika Romů je samozřejmě v každé části Olomouckého kraje řešena odlišným způsobem.

Otázkou ale zůstává, jak či jestli vůbec přemýšlí nad odchodem ostatní obyvatelé, nebo zda se o to někdy vůbec snažili, či zda to mají v plánu, anebo se spokojili se stávajícím bydlením i s vědomím, že bydlení je nevyhovující, že je těžké se z lokality

vymanit a že často jediní, na koho se mohou spolehnout, jsou romští sousedé, či terénní sociální pracovníci neziskových organizací. Studii považují pouze jako úvod do problematiky. Proto by byl vhodný další výzkum, jehož téma by se týkalo popisu názorů, očekávání, či uvědomělosti propasti a problémů týkajících se negativ spojených s bydlením ve vyloučené lokalitě.

Potenciál této práce vnímám v oblasti jak sociální, tak politické. Je zřejmé, že lidé participující se v oblasti bydlení vyloučených romských obyvatel by se měly nad touto problematikou zamýšlet ze všech stran – měly by dát prostor pro realizaci ambicí samotných Romů v oblasti bydlení a pomoci jim vytvářet takové prostředí, v němž by se mohli cítit bezpečně a získali dostatek podpory pro udržení v novém bydlení. Právě sociální bydlení, které je nyní nejaktuálnější v této oblasti se sice zaměřuje na zlepšení podmínek rodin v nevyhovujících bytových podmínkách, ale mělo by se také zaměřit například na rozdělení romských obyvatel a nadále je nesegregovat do jedné lokality pro ně určené.

Závěr

V závěru celé mé bakalářské práce týkající se změny bydlení romských sociálně vyloučených rodin bych ráda shrnula získaná data vyplývající z výzkumu provedeného s šesti respondenty – aktéry změny bydlení, provedeného pomocí polostrukturovaných rozhovorů v rámci kvalitativního výzkumu.

První část práce je teoretická, kde jsem se snažila vytvořit teoretický rámec o problematice, které se věnuji ve výzkumu. Zmínila jsem historické aspekty, které jsou podle mého názoru důležité pro pochopení bariér, které brání vystoupit rodinám z romských komunit. Dále zmiňuji pojmy jako sociální vyloučení, komunita, integrace, asimilace či segregace, které je důležité znát, jelikož se v práci dále několikrát objevují a souvisí problematikou bydlení. Specifické postavení Romů v České společnosti v sobě nese informace nezbytné pro porozumění danému tématu. Tato práce se zaměřuje na současné strategie a jejich uvědomělost samotnými respondenty, pro udržení stávajícího bydlení a proto jsem v teoretické části věnovala kapitolu solidárním sítím, které jsou tedy stěžejním tématem pro tuto práci.

Samozřejmě část o bydlení, která zachycuje problémy a diskriminaci Romů v této oblasti přímo souvisí s tématem bakalářské práce a nakonec jsem zmínila platformu sociálního bydlení, která se týká všech sociálně vyloučených, ale také chudých vrstev obyvatelstva, tudíž i Romů.

Další část práce je výzkumná a z té vyplývají výsledky analýzy dat, které jsou zaměřené na důvody změny bydlení, problémy během hledání nového bydlení, ale i stávající problémy a dále na současné strategie pro udržení stávajícího bydlení a jejich uvědomělost.

Z celkového výzkumu mi vyplynuly tyto závěrečné výsledky:

- změny místa a kvality bydlení jsou schopny osoby, které nejsou zcela vtaženy do solidárních sítí, které vytvářejí lidé žijící v situaci sociální vyloučení, naopak zapojení do těchto sítí je vnímáno jako omezující

- jsou dobře pochopeny módy chování jak v sociálním vyloučení tak mimo ně a existují dostatečné kompetence chovat se dle požadavků okolí
- život mimo koncentraci sociálního vyloučení je vnímán jako výhodný pro další rozvoj osob a domácností - je zde tedy víra v možnost plné integrace a překonání vnějších bariér (např. diskriminace)
- vztahy s původním prostředím (širší rodinou) jsou zachovávány jen na formální úrovni, širší rodina ve většině případů akceptuje rozdílnost chování v bydlení mezi majoritou a uplatňuje ho při návštěvách
- Romové jsou názoru, že není vhodné je segregovat na jedno místo

Seznam literatury

Literatura:

- 1) Baršová, A. (2001). *Problémy bydlení etnických menšin a trendy k rezidenční segregaci v České Republice*. Praha: Open Society Institute
- 2) Budilová, L., Hirt, T., Moravec, Š., Jakoubek, M. (2005) Romské populace v ČR. In Budilová, L., Hirt, T. a kol., *POLICISTA v multikulturním prostředí* (str. 10 – 40).
- 3) Frištenská, H., Haišmann, T., Víšek, P. (1999). Souhrnné závěry. In *Romové v České Republice* (str. 482 – 495). Praha: SOCIOKLUB
- 4) Frištenská, H. (2000). Diskriminace Romů v oblasti bydlení a její projevy. In *Romové, bydlení, soužití* (str. 24 – 26). Praha: SOCIOKLUB
- 5) Frištenská, H. (2002). Romové ve městě – společné bydlení. In *Romové ve městě* (str. 49 – 50). Praha: SOCIOKLUB
- 6) Gardner, J. W. (1999). *Budování komunity*. Praha: Nadace Via
- 7) Hubschmannová, M. (1999). Několik poznámek k hodnotám Romů. In *Romové v České Republice* (str. 29 – 44). Praha: SOCIOKLUB
- 8) Jakoubek, M. (2009). Romská kultura – jedna z výrazných determinant chudoby a ekonomického neúspěchu Romů. In Kaleja, M., Knejp, J. (eds.). *Mluvme o Romech – Aven vakeras pal o Roma* (str. 84). Ostrava: Universitas Ostraviensis (Ostravská univerzita)
- 9) Lux, M., Mikeszová, M., Sunega, P. (2010). *Podpora dostupnosti bydlení pro lidi akutně ohrožené sociálním vyloučením – mezinárodní perspektiva a návrhy opatření v ČR*. Praha: Sociologický ústav
- 10) Mareš, P. (nedatováno). *Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity
- 11) Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, Praha: Grada Publishing
- 12) Navrátil, P. a kol. (2003). *Romové v České společnosti*, Praha: Portál

- 13) Pelíšková, V. (2000). Bydlení Romů v České Republice. In *Romové, bydlení, soužití* (str. 15). Praha: SOCIOKLUB
- 14) Phillipson, Ch. (2004). *Social Networks and Social Exclusion*, Burlington: Ashgate Publishing Company
- 15) Steiner, J. (2004). Ekonomie sociálního vyloučení. In Jakoubek, M., Hirt, T. (ed.), *Romové: Kulturologické etudy* (str. 218 – 225). Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o.
- 16) Strauss, A., Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu*. Brno: Albert Boskovice
- 17) Szaló, C. (2002). Proces kulturní asimilace a konstrukce identity „přistěhovalců“. In Sirovátka, T., *Menšiny a marginalizované skupiny v České Republice*. (str. 193). Brno: Rubikon

Články z časopisu:

- 1) Moravec, Š., Černý J., Novák K. A. (2002). Člověk v tísní a terénní sociální práce. *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 2, str. 8 – 9.
- 2) Navrátil, P. (2002). Integrace Romů. *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 2, str. 42.

Internetové zdroje:

- 1) Deník Referendum (2013): Sociální bydlení v programech politických stran [on – line]. [cit. 2013-10-25]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/16687-socialni-bydleni-v-programech-politickyh-stran>.
- 2) Snopek, J. a kol., (2014). Systém sociálního bydlení v České Republice: Poziční dokument Platformy pro sociální bydlení [on-line]. Dostupné z: http://socialnibydeni.org/sites/default/files/publicFiles/SOUBORY/2015/01/20/21-20-53/pozicni_dokument_psb_140917.pdf